

rum, ubi hoc jus deducere voluit ex statu paradisiaco. Posterioris generis plures prodierunt libelli, ex quibus omnibus fructum capere potest, qui jam solida hujus scientiae cognitione est imbutus. Hale prodidre 1) JO. FRANCISCI BUDDEI, 2) NIC. HIERON. GUNDLINGI, 3) WOLFI utriusque, 4) FLEISCHERI varia scripta. Marburgi prodidre HOMBERGII ZUN VACH; Francofurti ad Viadrum HERR. & SAM. de COCCETI varia scripta. Vitembergae 1) WEIDLERI liber elegantissimus, 2) GRIBNERI, & 3) VVERNHERI scripta. Taceo alia compendia ejus generis fere innumera, quæ in omnibus fere Germania acedemias prodierunt, & jam tantum commendo ILL. LEIBNITII prefationem, Codici juris gentium diplomatico præmissam, in qua haud pauca egregia occurunt.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

De Actione humana.

Una traditurus si auctor officia hominis & civis, officia vero sece exercent per actiones: primo omnium agitur de actionibus humanis; & quidem querit hoc capite auctor, 1) quid sit officium §. 1. 2) quid si actio humana §. 2. 3) quæ actionum humanarum principia §. 3, 16. 4) quæ actiones homini imputentur, vel non imputentur §. 17. seqq.

§. I.

Officium Germanice vocamus *sine Pli-
thr*, eaque notio vocabuli est ex philoso-
phia Stoica; primi omnium enim Stoici
de officiis scripsierunt, uti in Prolegomenis
dictum. Est vero *officium actio*, ex obliga-
tione sive perfecta, sive imperfecta, legibus
conformata. Ergo re vera bona vel
justa & officium sunt synonyma. *Præ-
cipue* vero observardum > officia semper
respi-

respicere ad legem, eaque cessante & officium cessare, e. g. quādiū lex vigebat de circumcisione, de sacrificiis, tamdiū Israëlitæ faciebant officium, dum circumcidebantur, sacrificiaque offerabant; celsante hac lege, nemo hodie facere officium, qui bovem offerret. Stoici officia dividebant in *perfetta*, quæ a sapiente profiscuntur; & *meia vel communia*, quæ a quocumque. Rident vulgo hanc distinctionem Stoicam, imprimis Budœus, *Dissert. illa de errorib. Stoicor. S. 1.* verum præter rem, quum non poenitenda veritas hic lateat. Officia attemperanda sunt legi: legi vero attemperatur aliquid vel materialiter tantum, quando fit, quod ex lege præcipitur; vel formaliter, quando id fit eo animo & eo consilio, quo lex exigit: prius Stoici vocabant officium *commune*; posteriori *perfæctum*. Elegans exemplum habemus in miliere, quæ duos obolos injecit arario ecclesiastico, *Marc. XII, 42.*

§. II.

Quum itaque officium sese exferat per actiones, queritur, quid actio humana sit? Observamus in homine variös motus, quæ vel ex principio interno oriuntur, vel externo: si ex interno, vocantur actiones; si ex externo, passiones. Actiones ergo sunt motus ex principio interno subjecti agentis ori; passiones sunt motus ex principio externo, quod non est in agente, ori. E.g. spongia moveretur, dum comprimitur: cum vero non comprimitur ex principio ali-

aliquo interno, sed externo, nempe manu mea, patitur aliquid; contra dum sponte giam comprobis, age aliquid. Jam actiones hominum sunt duorum generum: quædam enim directioni voluntatis subjectæ sunt, e. g. pacisci, jurare, occidere, beneficium dare; quædam huic directioni non subjacent, e. g. motus sanguinis, &c. Prioris vocantur *humanae & mortales*; posteriores *naturales*. Hæ communes sunt hominibus cum brutis; ille hominibus propriæ.

Quæritur jam, quānam actiones sint objectum juris naturæ? Res ipsa, humanæ ius naturæ enim præscribit leges, ad leges voluntas debet dirigere actiones. Cum vero voluntas dirigere actiones naturales non possit, (per definitionem) sequitur, ut nec objectum sit juris naturæ. Quāvis vero has actiones ipsas non dirigat jus naturæ: potest tamen præscribere regulas decori omnino non negligendas. Sic e. g. sternutare est actus naturalis, at potest tamen & debet circa eam observari decorum.

§. III.

Jam ergo queritur, quānam sint actionum humanarum principia? Id non rectius cognoscemus, quam si inquiramus, quid homo præ brutis habeat proprium; diximus enim, humanas actiones homines proprias habere. 1) Primo omnium in nobis animadvertisimus corpus, id est, substantiam in longum, latum, & profundum extensam, certa figuræ, quantitatæ, & qualitatæ: at hoc idem animadvertisimus in ar-

boribus. Vid. MALPIGH. & NEHEM. GREVV,
Anatom. plantarum. 2.) Præ arboribus id
quidem habemus præcipuum, quod loco
moveare possimus, & quedam extra nos vi-
tu, auditu, aliisque sensibus percipiamus;
sed id in brutis quoque deprehendimus.
3.) Præ brutis ne id quidem habemus præ-
cipuum, quod aliquid cogitamus, cognos-
cimus, volumus, aversanrus; nam & bru-
tis eamdem virtutem esse observamus. Vid.
ROBAR. quod animalia bruta ratione utatur
melius homine. Falsa quidem ejus est hypo-
thesis; sed collegit tamen quanplurima ex-
empla, quæ non sine stupore animadvertis-
imus. 4.) Itaque in hoc præcellimus brutis,
a) quod hac tantum res singulares & ma-
teriales cognoscant; nos inde abstrahere pos-
sumus, etiam ad ideas universales & imma-
teriales; b) quod bruta ideas aliquot compa-
rent, sed non novas incognitæ inde
veritates elicant: at homines cognita una
veritate abstracta, mille alias incognitas ra-
tiocinando inde elicere possunt. Itaque præ-
ter corpus nobis est mens rationalis, quam
spiritualis esse naturæ certo novimus, quia
cogitationum suarum sibi conscientia est, quod
numquam a materia pœstari potest; quid-
quid enim materia agit, id agit ex figura,
figu, dispositione partium. At si materiam
sive in hanc, sive in illam figuram formes,
sive hoc, sive alio modo sita dispositaque
sit, nunquam cogitationum suarum sibi con-
scientia erit. Mens itaque erit spiritus de re-
bus etiam immaterialibus cogitans, suarum
que cogitationum sibi conscientia. Facultates

ergo

ergo hujus mentis sunt principia actionum
humanarum. Si ergo actio quædam oritur
ex spiritu illo cogitante, & suarum cogi-
tationum sibi conscientia, erit humana; si non,
naturalis.

§. IV.

Principia actionum humanarum sunt in-
tellectus, de quo §. 4, 8. & voluntas, de
qua §. 9, 16. Quod ad primum, agitur 1.)
de intellectus natura §. 4. 2.) de præcipua
eius operatione, conscientia §. 5, 6. 3.) de
quibusdam intellectus vitiis, errore & igno-
ranzia §. 7, 8.

Jam queritur, quenam sint illæ faculta-
tes mentis, ex quibus actiones humanæ
proficiuntur? Resp. intellectus & volun-
tas. Exsistat equidem TITIUS, Obs. XIII.
§. 3. n. 3. supercedere nos potuisse hac di-
visione; eamdem enim mentem & intelli-
gere, & velle: sed philosophi est ea di-
stinguere, quæ distinctos habent effectus.
Quemadmodum ergo recte distinguimus lu-
men & calorem in sole, cum tamen idem
sol & calidus sit, & luceat: ita nec male di-
stinguimus intellectum & voluntatem, quam-
vis eadem mens & intelligat, & velit. Jam
ergo primum de intellectu, qui est facultas
mentis, qua percipimus, judicamus, ratioci-
niamur. In prima operatione mens se habet
passiva, in reliquis active. In prima mens oc-
cupata est circa veram ideam, in secunda cir-
ca duas; in tertia circa tres ideas. Jam auctor
habet regulam: *cuilibet homini, natura, etate &*
mense integra, tantum superesse naturalis velut
luminis, ut adhibita cultura, ac debita medita-

tione,

zione, posse recte comprehendere, saltem generalia illa praecepta & principia, que ad viam hanc honeste & tranquille exigendam faciunt, simulque judicare, iusta uique indeli humana congruere. Et recte quidem: nam 1) alias non esset ius naturæ cordi humano inferiump; 2) alias cessaret imputatio, pena. Varias tamen auctor addit limitationes: 1) *natura animalis*; ergo non querendum in infantibus; 2) *mente insensibili*; ergo excipiuntur furiosi, morbo insanientes; 3) *adhibita cetera*; hinc excepti homines barbari, inter bestias educati, surdi, muti, aliisque sensibus orbis; causa trifis in Marchia, de quo Krasius singularem tractatum scriptis; 4) id intelligendum esse non de actu, sed de *potentia*; potest homo, si vult, id cognoscere; & hinc, si non vult, nihilo minus est *discretio*.

5. V.

Intellectus tres esse operationes, diximus, perceptionem, judicium, atque ratiocinationem. Ratiocinatio quoties circa res morales versatur, vocatur conscientia; ergo jam hic de ea agitur. Conscientiam aliquam existere, negant athei ac deistæ, imprimis Tolandus in *Adeiſidam*, sive *Tito Livo a superstitione vindictam*. Nam quamvis experientia doceat, eum, qui contra rationem peccavit, angores animi persentificare: negat tamen eas oriri ex senu legis divinae, sed putat, illas non nisi ex metu poenæ temporalis profici. At falsum hoc esse, patet exemplo Neronis apud

Swe-

Sveton, in ejus vit. cap. 34, qui sceleris conscientiam, quamvis & militum, & senatus, populi, i.e. gratulatione confirmaret, nec statim, nec unquam ferre potuit, sepe contellus, exagitari se materna specie, verberibus furiarum, ac tredis ardentiibus. Sed stolidum est negare existentiam conscientiz contra ipsam conscientiam: sane, si in nobis deprehendimus aliquid, cui quadrat definitio conscientiz, sati convicti erimus, dari in nobis & definitum, nempe conscientiam. Est vero conscientia ratiocinatio de actionibus nostris, instituta cum in finem, ut liqueat, iustæ, an iuste sint.

Est ratiocinatio: hinc videmus 1) quando conscientia dicatur dormire, quando expurgescere: nam quandiu non ratiocinatur, dormire quodam modo videtur conscientia; expurgescere autem, simul ac data occasione ratiocinari incipimus; 2) rotidem esse propositiones in ratiocinatione conscientiz, quo in syllogismo; major vocari potest *lex*, minor *salutem*, conclusio *sententia*, e. g. Davides, qui homicidium & adulterium committit, est morte dignus; ego id feci, ergo morte sum dignus.

De alienis nostris. Alienæ scandalum quidem præbent, aut trifitiam vel commiserationem in nobis excitant, non vero pertinent ad conscientiam nostram; e. g. si legimus, tyramum multa hominum innocentium millia obtruncasse. Objici posset, sepe etiam nos ob aliena facta conscientiz

tia angores persentiscere, quoties nos iudicamus, vel alio modo in culpa sumus? Responde, tunc sumus causa moralis, adeoque actiones haec non sunt alienae, sed actiones nostrae. Ita Achabus & Isobel factum eorum, qui Nabodum innocentem damnabant, occiderantque, suum reputare debent. Huc & illa pertinent *Joann. XIX, 11.* qui me tibi tradidit, in maiore culpa est.

Injuste, an iustissime sint? Hinc patet, quo modo conscientia differat: 1) a pudore; hic enim oritur, quoties de decoro actionis ratiocinamur; 2) a poenitentia, que sequitur, quoties peruersi sumus, nos contra utilitatem nostram fecisse.

Quotuplex vero conscientia? Auctor tradit unicam, que tamen re ipsa quidem haud accurata est: nam opponit sibi invicem *rellam ac probabilem conscientiam*, cum tamen probabilis & recta esse possit; supponenda ergo hic erunt multa.

Conscientia est vel *anteedens*, quando ratiocinatur de facto futuro, e. g. Nascim; vel *consequens*, quoties ratiocinamur de facto praterito. Illa nobilior, quia virtute praedita propria; haec etiam in sceleratis reprehenditur. Illa nempe *anteedens* est certa, si liquido ratiocinando compemus, iustitiae, an iusta sit actio.

Est quoque vel *dubia*, quoties in utramque partem ratiocinamur, e. g. an sanguine vesci licet; vel *probabilis*, quando non suscipit principium certum, sed ex hypothesi tantum ratiocinor, e.g. quia hoc ex ministro Ecclesie audivit.

Porro

De actionis humana:

Potro conscientia est vel *recta*, quando nec in materia, nec in forma, ullum est vitium, adeoque utraque premissarum vera est, ex eaque fluit conclusio; vel *erronea*, quoties alterutra premissarum falsa, vel foena viciola est. Sic e. g. in Caini syllogismo; qui fratrem occidit, ejus peccatum est maior, quam ut ferri possit, &c. major est falsa, si versionem hanc admittamus. Potest vero & minor falsa esse, si e. g. in turba homo occisus sit, & unusquisque putet, se auctorem esse homicidii.

Denique conscientia vel *bona* est, ubi conclusio absolutoria; vel *mala*, ubi condemnatoria.

Quæritur jam, num conscientia sit norma actionum? quod negatur, quia & potest esse erronea; at dicitur norma actionum ob propositionem majorem, quatenus est lex.

S. VI.

Quid si conscientia *dubia*? Tunc actio est intermittens; contra conscientiam dubiam enim nihil agendum. Negat hanc regulam *TITIUS*. *Observ. 18.* ea ratione, quod *ex parte bonam*, ac malam actionem omittere tunc possit dubitanus. Sed 2) si etiam bonam actionem edit quis conera dubitationem, tamen non habet intentionem bene agendi. *BABSTRAC ad Puffendorf. I, 3, 8. 2)* Qui contra conscientiam dubiam agit, non potest alteri ratiocinari, quam hoc modo: nescio quidem, justitiae sit actio, an iusta, sed, siue iusta sit, siue iusta, eam tamen perpetrabo.

Hein. de Off. Hom. & Civis. B Quid

Quid vero est contentus Dei, divinæque legis, si hoc non est? Id tamen certum, hominem obligatum est, ut de evelienda animo hac dubitatione quam maxime laboret, ne actionem forte bonam diutius intermitat. Potest ergo aliquis & intermitendo peccare, quia media non adhibet, quibus dubio liberari posset, modo vellet.

§. VII.

Hactenus de intellectus operationibus; proxima sunt ejus vitia, *error*, de quo §. 7. & *ignorantia*, de qua §. 8. Differunt error & ignorantia, quod hæc sit privatissimum quid, puta privatio cognitionis; illa positivum, falsitas idearum.

Itaque *errorem* definitus, quod sit disconvenientia idearum nostrorum cum objecto. Is vero multipliciter committitur: modo in ipsa *perceptione*, quoties nobis falsam ideam formamus, turrim putantes rotundam, cum sit quadrata; modo in *judicio*, affirmantes aliquid, quod negandum, & vice versa; vel universale formantes *judicium*, cum sit particulare, & vice versa; modo in *ratiocinatione*, sive in materia, sive in forma perperam ratiocinemur. Sed ita logicæ consideramus errorem.

In moralibus dividimus errorem in *vincibilis*, & *invincibilis*; que divisio & in ignorantia locum habet. *Vincibilis* est, qui debita exhibita diligentia poterat evitari; *invincibilis*, ad quem evitandum nulla sufficiebat diligentia atque attentio. E. g. si quis aurum putat, quod inauratum tantum, errat, sed error est *vincibilis*; si quis

vero

vero hominem inter bestias educatum obtruncasset, errasset *invincibiliter*.

Deinde error est vel *falsi*, si quis in facto; vel *juris*, si in jure quis errat. E. g. si quis putat, se uxorem posse ducere amitam, errat, & quidem in jure; si quis existimat, virginem ex captivitate liberatam esse extraneam, camque uxorem ducat, quæ postea appareat amita, erravit, & quidem in facto. Jam observanda regula:

I. *Error juris semper est vincibilis*; a) quia ius naturæ cordi inscriptum; ius positivum promulgatum; b) quia civis est obligatus ad inquirendum in iura civitatis, adque consulendos peritiore.

II. *Error falsi potest vel vincibilis esse, vel invincibilis*: factum enim non discimus ex recta ratione, sed ex circumstantiis, quarum multæ tam occultæ esse possunt, ut & sapientissimum fallant.

Usum hæc doctrina habet, quoties de imputatione actionum humanarum queritur, eamque ostendemus infra §. 20. 21.

§. VIII.

Ignorantia est simplex scientiaz privatio, vel defectus cognitionis. Sic e. g. olim ignorabat apostolus, cupiditatem esse peccatum; ignorabant patres, existere quartam partem orbis, Americam; quia omni idea carum rerum destituebantur. Ea, quod ad actiones, est vel *efficax*, vel *comitans*; *efficax*, si quid ex ignorantia egit, quod acturus non fuisset, si vere habuisset perspectum; exemplum Abimele-

B 2 chi,

chi, Genes. XX, 4. 5. concomitans, si quid ex ignorantia facio, quod facturus fuisset, etiam si melius rem scivissem. Sic puer apud PLUTARCHUS lapide petens corvum, oculum neverce excutit, coque comperto, ait: *ne sis quidam male; sors melius consilium cepi, quam nos.* Signum ergo est penitentia vel gaudium super ejusmodi actione.

Deinde quod ad causam & originem, ignorantia est vel *voluntaria*, vel *involuntaria*. *Voluntaria*, ubi culpa mea sit, ut rem ignorem, e. g. si quis non adhibet debitam diligentiam & attentionem, eaque non est excusabilis; *involuntaria*, ubi re vera ignorantiam in praesenti evitare non potui; eaque duplex est: 1) *vel in se* & *in sua causa simul*, si in eo statu sum, ut rem scire non possum, nec in culpa tamen sum, quod in eum statum inciderim; talis est ignorantia involuntaria furiosi, morbo insaniens, infantis; 2) *vel in se*, & *non in sua causa*, ubi quis in eo statu est, ut ignorantiam evitare nequeat, sed suam tamen culpam in ejusmodi statum incidit. In tali ignorantia involuntaria versatur ebrios; & hec non est excusabilis, poterat enim quis cavere ejusmodi ignorantiam. Saleucus legislator crimen ab ebrio commissum dupliciti poena dignum judicavit; primo quod crimen commisstet; deinde quod inebrarius esset. Simile fere edictum pater regis nostri prodidit. At in foro humano tamen, quia res publica non consistere potest ex mere piis, plerumque summa ebrietas pertinet ad causas poenam ordinariam mitigantes. Usus etiam

De actione humana. 29
etiam hujus doctrinæ fese exerit in quæsitione, an actio homini imputanda sit, nec ne?

S. IX.

Progedimur ad alterum principium actionum humanarum, *voluntatem*, de qua quæritur 1) quid sit §. 9. 2) an libertatem habeat §. 10. 3) cur tam variae sint ejus inclinations §. 11; 15. 4) quanam actiones sunt voluntariae & involuntariae §. 16.

Voluntatem existere plane negavit BENED. SPINOZA, Epist. II. ad Oldenburger. pag. 399. hominem enim habet pro parte magnæ istius machinæ, quæ mundus vocatur. Inde concludit: in machina nihil se moveret voluntarie, sed ex necessitate: ergo & homo. Enim vero repugnat conscientia: nōs non movemur, ita ut nobis actionum & motuum nostrorum non concipi simus, ut machina, sed scimus, quod nos movere velimus, novimus etiam rationem, cur moveri velimus, quia scilicet rem vel pro bona, vel mala agnoscamus; que omnia in machinam minime cadunt. Ceterum quemadmodum intellectum versari circa verum diximus: ita *voluntas* versatur circa bonum, adeoque definitur, quod sit facultas mentis, qua bonum adpetimus, malum averfamur. Operations intellectus erant perceptio, judicium, ratiocinatio: operations voluntatis, adpetere & averfari. Haec tamen operations fese exerunt diversis actibus, quorum alii vocantur *impresari*, quia voluntas imperium exercet in alias facultates: ita voluntas excitare potest

30 intellectum, ut rem accuratius contempletur, movere potest membra corporis: sicut experientia docet, pravia voluntate membra moveri, nec opus est, ut jam de causa sumus solliciti. Hi omnes sunt imperati: elicii contra sunt, qui imminent voluntati, in qua oriuntur, & hi ideo ordine disponuntur.

Volitus est primus motus voluntatis.

Intentio est decretum voluntatis de actione suscipienda.

Consensus est consilium de mediis eligendis.

Elegitio est electio mediorum.

Usus est ipse usus mediorum.

Frustratio est, quando quis per media suum obtinet. Exemplum furoris furtum committentis hos sex actus optime illustrat.

S. X.

Jam queritur, an voluntas libertate aliqua gaudeat? *Lockius* equidem *de intellectu humano*, lib. II. cap. I. absurdam putat hanc questionem, perinde ac si quis quereret, an virtus sit quadrata? libertatem enim esse singularem & separatam mentis facultatem: sed magna inter has questiones est differentia, cum priorem questionem ne concipere quidem possimus, nisi posterioris bonus sensus sit. Ita potius de statu questionis nos decet esse sollicitos. Primo ergo non querimus de spontaneitate, sed de libertate. Spontaneitas opponitur necessitatibus internis, qualis est in machina; libertas opponitur coactioni; spontaneitatem volun-

voluntatis supra contra SPINOSAM vindicavimus. Deinde libertas in duplice sensu accipiatur: aut enim opponitur *coactioni physicae*, & tunc consistit in differentia ad opposita, ut homo possit agere, hoc vel illo modo agere; vel *morali*, & tunc queritur, an non intra hominem sint quaedam impedimenta, quae efficiunt, ut non semper agat, quae velit. Primo sensu accepta libertas omnino competit hominis voluntati; experientia enim docet, cum physice posse pro lubitu stare, sedere, surgere, tardius vel citius moveri, furari & non furari, si morbo non impediatur. At posteriori sensu si accipiatur libertas, distinguendum inter praeatoris virtute, & vitiis adhuc obrutos. Piores liberimam voluntatem habent, liberat illos virtus, ut cum voluntate legi divina pareant, & quoties obnitor natura, pugnant contra pravas cupiditates, nec prius quietescunt, donec eas vicerint. Contra vitiis homines impediunt in se habent, quibus ne nefanda quidem data occasione intermittere possunt; e. g. homo avarus & alieni cupidus non potest non furari, ubi occasionem sibi favere vider; quin si vel maxime furtum malum esse fecit, tamen ipsi ob cupiditatis illecebros eveniat, quod ait poeta: *video meliora proboquo, deteriora sequor*. At sunt tamen & hic media, quibus si uti velit feceratus, haec impedimenta superare possit, puta representatio majoris boni vel mali sicut & impedit cupiditatem boni vel mali minoris, e. g. si fur sibi representet patibulum,

virgas, laqueum. Et sic sceleratissimi etiam homines in libertatem se vindicare possunt, partim si animum emendare velint, partim si sibi representent mojus vel minus malum. Et hanc libertatem statuere accessit est, quia 1) alias fructuosa essent leges, 2) iniquæ poenæ legibus fanticæ,

§. XL

Sequitur tertia quæstio, cur tam diversæ sint hominum inclinationes? cum tamen omnes natura appetant bonum, malumque aversentur? cum tamen inde colligi posse videatur, homines sibi similes fore, cum tamen repugneret experientia. Caufas ergo recenseret auctor, 1) variae respetus boni §. 11. 2) varia bonum tempora menta. §. 12. 3) confusitudinem §. 13. 4) afflitus. §. 14. 5) ebrietatem §. 15.

Quod ad respectus variorum boni attinet, sciendum est, in vero bono diversos respectus non esse separatos. Bonum enim consideratur tamquam jucundum, honestum, & utile; at hi respectus in vero bono semper conjuncti sunt, idem enim bonum verum & honestum, & utile est, e.g. virtus; quam doctrinam Cicero in libris de officiis tuerat. At in bono apparente hæc se juncta sunt, & talia bona adparentia vel se repræsentant ut honesta, cum non sint utilia & jucunda; vel ut utilia, cum nec honesta, nec jucunda sint. Cum ergo homines plerique, immo natura omnes in apparentia magis bona, quam in vera ferantur: inde nascuntur diversa vita, diverse inclinations. Si enim voluntas fertur in bona

bona apparentia tamquam honesta, nasci tur ambitionis; si in jucunda, oritur volutias; si denique in utilia, avaritia.

Ambitio est inclinatio in bona apparentia, que se repræsentant tamquam honesta, adeoque homini prærogativa tanta videtur. Cum vero aliæ alia in re querant prærogativam; varia quoque est ambitio. Aliac enim est ridicula vel stolidæ, que prærogativam querit in re nihil, e. g. in eo, quod versiculos emendat, quod nomen in novellis publicis legatur; hic magna mixtura stolidizæ, ut jam veteres dixerint:

Stolidus unde Stolz

Wachsend auf einem Holz.

Thrasenica vel brava, que prærogativam querit in rebus turpibus, e. g. in frequentibus digladiationibus, facultate bidenti, astusa furandi.

Speciosa, que prærogativam querit in aliqua perfectione; & hæc est vel

1) *aulica*. Huic qui dediti sunt, honeste vivunt, gravitatem adfectantur, simulare & dissimilare commode sciunt, magnam religionis speciem ostendunt tandem, quam ipsis expediat, alias neque hec, neque conscientia ipsis curæ cordique esse solent, in primis decoro student; vel

2) *militaris*. Hujus characteres fere iidem sunt, nisi quod plerumque accedat inhumanitas, jurgia querant, execrationes evomant, minoremque decori curam habeant; vel

3) *candida*, cuius characteres, diligentia

novitatis studium, controveſtendilibido, invidia, aliquando & pedantilismus, & decori negleſtus; vel
4.) p̄bariſaica, cuius characteres, adſectata humilitas, decori negleſtus, perficacia, contemnus aliorum; tale quid in Cynicis deprehendimus.

Voluptas eſt inclinatio in bona adpren-
tia, qua ſe ſe repræfentant tamquam ju-
cunda; *iacundum* autem vocamus, quid-
quid oblectat ſenſus ſive internos, ſive
externos. Cum vero aliud alium oblectet,
voluptas eſt.

- 1.) *bacchica*, cuius characteres conſiſtunt in ingluvie, varietate deliciarum, otio, converſatione cum hominibus ſimilibus, contemnū religionis, deco-
ri negleſtū;
- 2.) *revera*, cuius characteres, fabula-
rum Romanenſium lectio, lufus, or-
natus, frequens ad hominum conven-
tum accessus, nimia comitas atque
decori cura;
- 3.) *amicis*, cuius characteres, conuentus,
lufus, hilariores fermones, curioſo-
rum ſtudiorum ſectatio, novitatis flu-
dum, officiosi tamen ſunt & benefici.
Avaricia eſt inclinatio in bona adpren-
tia, qua ſe repræfentant tamquam utilia.
Ea eſt vel
- 1.) *ſplendida*, qua de adquirenda pre-
ſtio ſuppleſtili labora;
- 2.) *rufifica*, qua de fundis & agris ſollicita;
- 3.) *mercatoria*, qua poſſeſſionem pecu-
nia parate anhelet.

4.) *Ser-*

4.) *Sordides* eſt extremus avaritia gra-
duis, ubi quis ipſe genium defraudat.

Ceterum omnes avari ſunt ſuperſtitiosi,
invidi, decori negligentissimi. Qu. quem
effectum habeant ſolitarii? tēſp. iudicio &
ambitione noti; *melancholici*? memoria &
avaritia; *sanguinei*? ingenio & voluptate;
phlegmatici? ad vitia & virtutes tardiores
& ſomnolenti. Solent tamen hęc tempe-
ramenta mixta eſſe, ſolent atque variare.
An exculant? negatur, a.) cultura vir-
tutis omnia ſuperare potest, & ad eam
quisque obligatus eſt, b.) vitari debent
occasions, quibus temperamenta incitan-
tur, γ) pugnandum, corpusque ad obſe-
quium reducendum.

S. XII.

Caufa tot diverſatum inclinacionum al-
tera eſt *temperamentum*, ubi queritur,
unde illa temperamentorum diversitas?
Reſp. a.) ſanguis noſter per venam ca-
vam tranſit in dextrum cordis ventricu-
lum, inde per arteriam pulmonarem in
pulmones, ex hiſ per venam pulmonarem
in ſinistrum ventriculum cordis, & ex
hoc denique per aortam in reliquias cor-
poris partes; b.) particula ſanguinis non
apud omnes eadem proportione mixta;
γ) vasa quædam & pulsus variante, ergo
d) nec motus ſanguinis idem. *Cho-
lerici* ergo ſunt, quorum in ſanguine
plus particularum sulphurearum; *sangui-
nei*, quorum in ſanguine plus particula-
rum ſalinarum; *melancholici*, quorum in
ſanguine plus particularum terreftrium;

B 6 phleg-

phlegmatisici denique, quorum in sanguine
plurimum feri.

§. XIII.

Tertia causa divergarum inclinationum est
conseruando, que est habitus frequenter repe-
titione unius ejusdemque generis adquisi-
tus, e. g. consuetudine fidibus canere di-
scimus. Ea vero non modo in corpore fere
exerit, e. g. in saltando, luctando, aliis
que exercitus; sed & speciatim in animo.
In intellectu consueto bene ratiocinandi,
in voluntate cum hominibus virtuti de-
ditis utramque paginam facit: hoc docet
educatio, conversatio, immo hoc in ipsis
brutis adpareat. Præcipua questio est, an
actio ex consuetudine orta possit impun-
tari? e. g. execraciones. Ratio dubitan-
di est quia non est voluntaria; ratio de-
cidendi, a) illud est procul dubio volun-
tarium, quod nobis actibus toties repe-
titis adquirimus; b) actio ex consuetu-
dine etiam præter voluntatem suscep-
tiva est, propter antecedentem culpam;
Grot. de jur. bell. & pac. B. 29, 2. 7) nulla
est consuetudo, qua non possit contra-
ria consuetudine minui, si homo eamden
diligentiam adhibere velle. Eleganter
ARISTOPH. in *vesp.*

*Ufus, quo fueris olim
Mutare ingenium grave,
Multos invenies ramen,
Qui mores, moniti, suos
Permutant melioribus.*

§. XIV.

Quarta causa sunt affectus; his enim si
quis

quis indulget, facile degenerant in mores.
Sunt vero motus voluntatis ex representa-
tione boni vel mali orti, & cum extraordi-
naria commotione sanguinis & fluoris ner-
vosi conjuncti. Dicimus esse *motus*, quia
quædam adfectus mentem non perturbat,
is dicitur *quiete*. *Voluntas*; omnienim
adfectus vel appetitus est, vel aversatio,
atque hæc sunt operationes voluntatis. Ex
representatione; hæc sensu fiat, sive imagi-
natione, quamvis hæc sit debilior, quam
illa. Unde regula: *ans den Augen, ans dem
Sinn. Boni vel mali*; hic varii respectus, &
innumeræ affectuum species, e. g. si bonum
se representat tanquam præfens, nascitur
laetitia; si tanquam futurum, spes; si tam-
quam certum, fiducia; si in amico, congra-
tulatio; si in inimico, invidia. *Extraordinaria
commotione sanguinis*; quod appetit ex
subore & pallore, quin & sentitur iste mo-
rus in ira & tristitia, & in hac quidem ma-
xime per anxietatem cordis. *Et fluoris ner-
vosi*; inde varii gestus, firmitas eorum mem-
brorum, quæ exerendo affectui inferiuntur.
Notandum 1) non omnia in affectu esse in-
voluntaria; ejus varii gradus, commotio
animi, adprobatio, & impetus; primum
impedit non possumus, reliquos possumus;
2) suspendenda esse actiones; 3) pur-
gandum; affectus enim sunt momentanei;
unde non male veterum non nemo suafer-
irato, ne quid ageret prius, quam alphab-
etum Græcum recitarit.

§. XV.

Ultima causa est *ebritas*: hæc quid sit,
qua-

quonodo contrahatur , quantum mentem perturbet , quotidiana experientia docet . Jam obserendum : 1) eam varios habere effectus pro diversitate temperamentorum ; 2) eam aliquando esse involuntariam ; e. g. si quis potui non adsuetus sit , si alterius dolo inebrietur ; 3) eam vel modicam esse , vel summam ; hancque in eo consistere , quod ea inebriatus homo suarum actionum sibi plane concius non sit . Quoties ergo queritur , an actio in ebrietate suscepta excusabilis sit , vel imputari possit : tunc semper distinguendum inter ebrietatem modicam & summam . Modica numquam excusat , quia homo tunc sic , quid agat ; e. g. si quis ideo contractum revocare vellet , quod contrahensit modice biberint . In summa ebrietate distinguendum porto , sine voluntaria , an involuntaria ; qua posterior excusat . Denique in voluntaria distinguishingendum , sine actus indifferens , i. e. legibus hoc praceptus , nec prohibitus ; tunc actus est nullus , e. g. si ebrius domum vendiderit ; si vero criminolus , tunc non excusat ebrietas . Conf. BUDDET Differt . II . de sepiem sapient . Grav. distl. §. 6. & 9.

§. XVI.

Ultima questio de voluntate humana est de actionibus voluntariis & involuntariis , ubi primum doctrina auctoris explicanda . Distinguunt ille actiones α) in voluntariis , quae a voluntate profiscuntur & diriguntur , e. g. pacifici , juratae , circumstantiis omnibus perspectis ; β) in invitis , quas dupli sensu dici existimat , vel late , vel stricte ;

stricte ; stricte , quae reluctante voluntate suscipiuntur , e. g. iactus mercium ad evitandum naufragium ; late , quae per ignorantiam patruntur , e. g. Hercules in furore occidit liberos . Addit auctor , invitum se accipere pro coacto . Sed hac omnia nihil sunt : nam α) invitum dici non potest , ubi ignorantia est , quia ignorancia est in intellectu ; invitum vero respectum habet ad voluntatem ; β) falsum , invitum & coactum esse synonyma ; in invitis enim actionibus voluntas plane abest , in coactis adeit , sed vi & metu extorta , e. g. si quis ex scala truditur & aliquem latit , actio est invita ; si pater cogit filium , ut alterum laedit , actio est coacta . Hinc ita procedendum : actio omnis est vel spontanea , ubi voluntas concurrit , e. g. furor ; vel invita , ubi voluntas non concurrit , e. g. cervum petens pater filium occidit . Spontaneas actiones itidem sunt vel 1) liberae , quando voluntas nulla vi extorta est , e. g. si quis sponte furor ; vel 2) coactae , quando voluntas quidem concurrit , sed vi alterius extorta , e. g. si quis latroni promittit centum aureos . Auctor quoque statuit actiones mixtas , quas & voluntus , & si nostri res arbitrii esset , magis nollemus , sed re vera haec erdem sunt cum coactis , e. g. iactus mercium . Jam queritur , an actiones involuntariz ratæ sint ε Relp. α) invita plane non imputantur , quia homo non earum auctor est ; β) coacte imputantur , si alteri tale jus est .

Demonstratio . Ubi alteri non est jus , ibi

ucc.

nec a mea parte obligatio, jus enim & obligatio sunt correlata; sed de hac suo loco, e. g. promisit quis judici ob minas carcenis & exequutionis, se soluturum; obligatus fane, quamvis coactus, quia judici jus cogendi est: contra si quis promiserit latroni centum aureos, non obligatur. Elegans epigramma MARTIALIS: XI, 59, 5. seqq.

*Quid si me consor, tum curva novacula supra est,
Tunc libertatem divisa quo roget?
Promissam, nec enim rogat illo tempore consor,
Latro roget: res est imperiosa timor.
Sed fuerit curva quatuor suet novacula sheca:
Frangam consori curva, manusque simul.*

§. XVII.

Supereft postrema pars capituli. Vidimus, quid officium, quid actio humana, quatenus ejus principia? superest, ut videamus, quid imputatio actionum, & quatenus imputentur vel non imputentur? *Imputare* proprie est aliquid in alterius rationes, vel expensi tabulas referre. Quemadmodum ergo in ratiociniis queritur, quid quis debeat, vel quid ei debeatur: ita in moralibus queritur, quid quis ob actiones suas debeat, quidve ei debeatur: ac proinde vocatur imputatio. Ergo *imputare* nihil aliud est, quam declarare, effectum, quem lex actionis adsignat, huic actioni competere. Jam cum effectus ponat causam, consequens est, ut effectum actionis nemo ferre posse, nisi qui ejusdem causae vel auctor sit. Inde fluunt axioma: 1) qui est auctor allionis, illi potest imputari; 2) qui auctor non est, ei nec imputari potest. Objici posset, aliquando etiam imputari sole

solere casus fortuitos, e. g. conductori. Resp. 1) id fieri ex pacto, 2) regulariter casum nemini imputari, nisi culpa concurrat.

§. XVIII.

Ex generalibus illis axiomatisbus fluunt regulæ & canones speciales, quorum pri-

mus:

alliones ab alio patrata, us & operationes quarumvis aliarum rerum, nec non quicunque evenient, non possunt aliter imputari, nisi quatenus ille potest & tenetur iste moderari.

Ratio 1) quia, quod alius patrat, ejus non sum auctor, nisi quatenus directionem habere potui & debui; 2) quia eventuum, qui providentia divina pendent, non magis auctores sunt. Sic patri non imputantur actiones filii, nec filio patris, nisi quatenus hoc iustit, vel alio modo causa moralis fuit. Item dicendum de servis. Obiciuntur actiones de peculio noxales. Repliche non iuste imputatur actio domino vel patri, sed ideo tenetur, quia, dum peculium dedit, confessus in contractum, & dum omnes res per servum adquirit, etiam damna ferre debet. Quod sit ex necessitate physica, nemini imputatur. Sic absurdè obligabant Mexican reges suos, ut jurarent, effecturos fe, ut sol cursum splendoremque suum teneret, nubes pluerent, rivi current, & terra produceret omne genus frugum. Sic nemo *ato iniquus*, ut sceleri adsignet, quod venti & fluius deliquerunt, uti ait TACIT. Annal. XIV. 3. Si tamen factum aliquius concurredat, ob hoc & ejus modi

cven-

eventus imputari possunt. Sic Elize imputatur pluvia, navarcha imputatur aliquando naufragium, hominibus imputantur bellum, pestis, famae publica, quia haec judicia divina peccatis suis provocarunt.

§. XIX.

Sequitur alter canon specialis:

quacumque in quolibet homine sunt, vel non sunt, que penes ipsum non fuit, ut adessent vel non adessent, non possunt ipsi imputari, nisi quatenus per industriaum naturalem defectum non supplevit, nec nativitas vires non adiuvit.

Si enim penes ipsum non fuit, ut adessent, vel non adessent, non est causa vel auctor illius rei; ergo non imputatur, (*per axioma 2.*) Si vero industriaum debitam omisit, causa & auctor est defectus, adeoque recte illi imputatur, (*per axioma 1.*) Itaque nemini imputantur vitia corporis & animi, e. g. cæcitas, furditas, deformitas. Inde PHÆDR. *Fabul. III,* 11, 6. 7.

Sed quid fortunæ, stultæ, delictum arguis?
Id denuo est homini turpe, quæ meritis pauci.

Ita & simplicitas, ignorantia: imputantur tamen & hujusmodi defectus, si culpa hominis contracti sunt, e. g. si quis per delictum aures, nasum amiserit, si deformitas a stigmate si scelere merito, si quis occasionem cultura habuit, camque neglexit.

§. XX.

Tertius canon:

qua

De actione humana.

43

qui per ignorantiam invincibilem patruntur, imputari non possunt.

Quæ enim per ignorantiam invincibilem patruntur, ea non progrediuntur ex principio actionum humanarum: ergo non sunt actiones humanae, adeoque nec homo earum auctor est. Sed jam iupta observatum, 1) hic non intelligendam ignorantiam juris, sed facti; jam vero addendum, 2) ignorantiam etiam facti, licet invincibilem, etiam imputari, si quis a) veretur in re illicita, e. g. si philtrum detur adolescenti: Areopagitæ apud ARISTOT. *Moral. magn. I,* 17, feminam, quæ philtrum dederat, absolverunt, sed male; melior ratio in L. 38. 6. 5. D. papa qui abortionis aus amatorium poculum dans, eti dolo non faciant, tamen quia mali exempli res est, humiliores in metatum, honestiores in insulam, amissa parte bonorum, relegantur; quodsi eam mulier aut homo perierit, summo supplicio adficiuntur; b) in loco lictu, tempore lictu, modo confecto & lictu, e. g. si quis jaculatur in urbe interdui, feriens hominem punitur, eti ignoravit, hominem alicubi latitat; sin in publica palestra justo tempore, excusatatur.

§. XXI.

Quartus canon:

ignorantia, us & error, circa leges & officium cuique injurium, ab imputatione non liberat.

Ratio hujus rei est, ejusmodi error & ignorantia sunt vincibilis, ergo poterant caveri; qui ergo non cavit, est in culpa, adeoque auctor hujus status, ergo possunt imputari,

e. g.

e. g. si quis judici offerat libellum chartæ non signata inscriptum. Sed tamen leges benignius agunt, & si non nimis supina est negligentia, aliquid indulgent feminis, militibus, minoribus, rusticis, sed non alter, quam si de damno vitando certent, & peritiores consulere non potuerint.

§. XXII.

Quintus canon:

cui occasio agendi cetera suam culpam dedit, illi non imputatur, quod non erit.

Demonstrari hoc potest, si ceterum, quid sit occasio; per quam intelligimus præsentiam circumstantiarum, sine quibus actio suscipi non potest. Tales circumstantie sunt: 1) obiectum rationis, e. g. precepto de honorandis parentibus satisfacere non possunt, ubi defunt parentes; medicus non culpandus, si neminem curat, cum nemo aggredietur; 2) tempus opportunum, e. g. salutare amicos non possum, dum officio fungor; 3) impedimentum nullum obstans, quod insuperabile sit, e. g. Judæi non erant obstricti ad sabbathum celebrandum, quando Pompejus erat ante portas. Vid. *CARTES*, de pass. arr. 144, 145, 146. Si ergo occasio est præsentia circumstantiarum, sine quibus actio suscipi non potest: sequitur, actionem sine occasione esse impossibilem, impossibilia vero nemo possibilia facere potest; ergo qui hæc non facit, non est auctor hujus impossibilitatis, adeoque nec imputari potest.

§. XXIII.

*Sextus canon agit de impossibilibus:**De actione humana.*

non potest alium imputari, quod non praeficeretur ea, que vires ipsius excedunt, neque per eas prohiberi, aut effici possunt.

Demonstratio. Omisso non imputatur, ubi nulla est agendi occasio, (per can. 5.) ubi quid impossibile, ibi nulla est agendi occasio; omisso ergo impossibilium nemini potest imputari. Est vero impossibile aliquid vel *absoluto*, quod a nemine mortalium fieri potest, e. g. factum facere infectum, calum attingere digito, vel *reflexive*, quod ab alio per vires ejus fieri non potest, quamvis ab aliis facilius præstetur, e. g. problema algebraicum solvere. Jam loquimur in canone de prioris generis factis; quod enim ad posteriora attinet, etiam impossibilia ita possum imputari, 1) si promiserit quis, se præstatum, nec præliterit, e. g. alchymista, vel si quis metallifodinas repertorum promiserit; 2) si vires habuerit, easque detriverit: sic e. g. ab obzato exigit debitum, quamvis non sic solvendo; hinc & Deus ab homine perfectum legis obsequium exegit, quamvis eam implice nequaerat; 3) si occasio fuerit vires adquirendi, eamque neglexerit homo, e. g. dedit quis operam mafesi, vel dare debuit, nec umquam ullum problema solvere didicit.

§. XXIV.

Septimus canon agit de obligatione vi & metu extorta:

imputari non possunt, qua quis coalepsit, aut agit.

Hanc vero regulam falsam esse, jam supra vidimus; dedimus enim instantias:

coactus a judice solvere obligatur, coacti a principe subditii rebelles obligantur; coactus iusto bello ad pacis conditiones admittendas obligatur. Hinc regula limitanda erit sic:

imputari non possunt, quia quis coactus agit, aut patitur, si alteri nullum ius cogendi sit.

Jam demonstratio erit facilis: ubi cogentis nullum est jus, ibi coacti nulla obligatio. Fraudi auctor fuit, quod invitum confudenter cum coacto de illo enim absolute vera est regula:

imputari non possunt, quia quis invitum agit aut patitur.

Itaque hic animadvertisimus, quam necessarium sit, si solidam eruditioinem anhelemus, veras atque accuratas definitions perspectas habere.

§. XXV.

Ollarius canon facilissimus est:
corum, qui rationis usum desituantur, actiones non imputantur.

Demonstratio. Non imputatur, cuius non sum auctor, ubi intellectus vel voluntas non concurrit; nec intellectus vel facultas concurrit, ubi ratione destituitur: ergo, quae hi agunt, non imputantur. Sed intelligendus est eas, ubi sine culpa & facto suo quis rationis usum amisit, vel numquam habuit, e. g. furiosus, infans. Aliud, si quis culpa sua ratione privatus est, e. g. propter ebrietatem, & tunc aliter formanda regula.

ebrio actiones imputantur, nisi vel ebrie-
tatis

sas involuntaria sit, vel alio indifferens suscipere sit a summe ebrio.

S. XXVI.

Nonus canon agit de actionibus in somno suscepitis:

imputari non possunt, quia quis in somnis agere sibi videtur.

Duplicis sunt generis actiones, quæ in somno patruntur: 1) per somnum, ubi imaginatio dormienti fingit aliiquid fieri, quod non sit, e. g. si Titius in somnio sibi videtur fratrem occidere; 2) per somnum, ubi noctambulo vel lunaticus aliiquid agit, quod in se alias veritatem est, e. g. Titius noctu surgens vere hominem occidit; qualis calus est in Clement. un. de homicid. De utroque verus est canon ab auctore propo-situs.

Demonstratio. Quæ quis somniens vel dormiens agit, eorum directio non est penes intellectum; quæ actiones ex intellectu non proveniunt, ea non sunt humanae; ergo non sumus earum auctores; ergo non imputantur, (per axiom. 2.) Elegans casus de pescatore per somnum juriante, se numquam pedem allatum in cymbam apud THEOCRIT. Idyll. 21. At id quidem de imputatione in foro humano verum est: quod ad forum divinum attinet, somnia quoque prava peccata sunt, 1) quia sunt effectus peccati originalis; 2) quia homo malis cogitationibus & actionibus indulgendo talia somnia ipse excitat. Itaque PLUTARCH. in libello de professibus virtutis sentientis eleganter ob-servat,

servat, virtutis incrementum etiam ex somniis animadverti posse; 3) quia sepe homo ejusmodi somniis oblectatur, quia ies excitat ad male agendum, e. g. eques Romanus in somnio sibi videbatur imperator; somnium hoc cum voluptate ubique narrabat, quin non obscurè præ seferbat, se huius somnio aliquid tribuere, ac proinde a Tiberio capitio damnabatur.

§. XXVII.

Sub finem subiunxit auctor tractatio nem de causa physica & morali, & quantum utrius actioni imputetur. *Causa* est, quæ effectum producit; effectum producimus vel *actu physico*, & motu corporis nostri, e. g. quando fur furtum committit; vel *actu morali*, quando ipse motu corporis non concurrevit, sed tamen actu mentis vel voluntatis; e. g. si pater filium furati jubet: prior vocatur causa physica, posterior moralis. Jam cum moraliter quis magis minus concurrere possit ad actionem; ob servanda regula:

I. *Quoties alter alterum cogit, cui in obsequio gloria relicta est, vel permisit alterum quid, quod impedita poterat, & debebat, ratione causa moralis pro principali, physica pro minus principali habetur;* adeoque in ilium major, quam in hunc; *pater statuitur, e. g. pater filium jubet occidere & pædagogus pæfens permittit tironi, ut furetur.*

II. *Quoties alter conductit, alter locat operam male agendi, vel alter alteri opem fuit, restans par utriusque reatus est, e. g. sciarius, congregator.*

III. Quo-

IV. *Quoties alter alterum tantum consilio vel prono exemplo ad male agendum infigavit, toties ipse pro causa minus principali, infigatur pro principali habetur, e. g. si quis pauperi suah futari, & hic furatus est; si quis exsecratoribus usus alii exempla fuit, ut eodem se feelere poluerit. At hoc quoque de foro humano intelligendum; Deus enim graviter imputat postremi generis factus per scandalum. Matth. XVIII, 7. ut mun- do, ob peccata, que dat, exempla.*

C A P U T II.

De norma allionum humanarum, seu de Lege in Genere,

§. I.

HAEC tenus de actionibus humanis: iam de norma, ad quam actiones compendae, quæ est lex; ex complexu enim legum naturalium jus oritur. Itaque auctor noster agit primum de lege in genere hoc capite, deinde de lege naturæ, cap. 3.

De lege in genere ostendit, 1.) non convenire homini, ut vivat exlex §. 1. 2.) quid sic lex? §. 2. 8. 3.) varia legis adjuncta §. 9. 10. 4.) actiones ad legem considerat quotuplices sunt? §. 11. 15. 5.) ipsa lex quotuplex §. 16.

Non convenire homini, ut exlex vivat, variis demonstrari potest argumentis. Primarium hoc est: qui iis facultatibus

Hein. de Off. Hom. & Civit. C in-

50 Lib. I. Cap. II. De norma
instructus est, ut alliones eque bonas, ne
mala idcirco possit, si opus est norma, ad
quam alliones componat; jam homo instruc-
tus est in facultatibus, ergo homini opus
est norma. Minor est clara, ubi enim pe-
riculum est in extremum aberrandi, ibi
opus est norma, e. g. quia manus eque
rectam, ac curvam, lineam ducere pos-
tent, opus ei est regula; quia fallere potest
in longitudine, capacitate, ideo opus est
ulna, mensura, ac pondere.

2) A voluntatum humanarum diversi-
tate. Si innumeris hominum sunt inclina-
tiones, eque recte omnes ac bona esse non pos-
sunt, opus est norma, ad quam iudicentur;
asqu prius est verum, ergo & posterius.
Consequencia clara est, ubi confusa sunt
bona & mala, ibi opus est illa distin-
guendi, e. g. boni vel falsi adamantes.

3) Ab iniqui homini pravitate; homo
pejor omnibus animalibus, homo via
multa habet, quorum ne vestigium qui-
dem in animali est; queque cum anima-
libus communia habet, ea multo majori
gradu possidet; praterea maiore facultate
pollet alii nocendi. CHARRON de la Sa-
gesse, libr. I. cap. 34. §. 12. & cap. 39. §. 11.
Itaque argumentatur: cuius indomita est
pravitas, si opus est frano & coercitione;
hominis indomita est pravitas, opus ergo ei
est frano, seu coercitione, quaz alia esse
non potest, quam lex.

4) A praestantia facultatum humana-
rum; RICH. CUMBERLANDUS de legibus natura-
sine quo praestantissima illa hominis facultates

hominis

allionum humanarum. 51
homini parum utilis, immo noxia essent fu-
tura, illud est necessarium; arqui sine nor-
ma & lego &c. ergo &c. Major probatur
ab intentione benignissimi creatoris, qui,
cum nos velit esse felices, procul dubio
etiam voluit facultates, quas dedit, no-
bilissimas nobis non esse noxias, adeoque
id dedit, sine quo essent noxias. Minor
rem probat experientia; nobilissimae ho-
minis facultates sunt intellectus & voluntas,
ejusque libertas. Iis quam maxime
abutuntur, e. g. fures intellectu, ut tanto
ingeniosius fuerint; voluntatis libertate,
ut per omne celos ruant.

Opponi posset, supra nos demonstra-
te, Deum homini dedisse libertatem vo-
luntatis, immo natura omnes sumus li-
beri, ergo locum habere non potest lex.
Res ipsa definita est libertas. Libertas est
facultas agendi omnia in meam utilita-
tem; quemadmodum servitus est status,
in quo omnia agere cogor in alterius
utilitatem. Non itaque liberum dico ho-
minem, quod possit devorare venenum,
quod se precipitare possit in puteum,
sed quod omnia agere possit, quaz utilia
sibi sunt, nec alius inde capit utilita-
tem, quam agens, & qui ipse utilitatem
vult capere. Si ergo libertas est facultas
omnia agendi in utilitatem nostram, lex
non obstat libertati; nam & ipsa jubet,
quaz nobis utilia sunt; prius verum, ergo
& posterius; legi ergo parere, huc de-
cimum summa libertas.

Quid ergo est lex? Auctor definit decretum superioris, quo sibi subjectum obligat, ut ad illius praeceptum actiones suas componat. Ego malum praeceptum superioris, quo subditi poena vel præmio obligantur, ut ad ejus præscriptum actiones suas componant. Et præceptum; decretum enim proprie in mente latet, & subditos non obligat, nisi promulgatum; decretum autem promulgatum vocatur præceptum. Superioris; fuere qui legem definierunt per communem sponsonem, L. 1. §. 2. D. de leg. sed sponsio non est lex, sed pactum; conceptus maxime differunt. Ob oculos quidem habuerunt quidam Icti statum democraticum, sed in eo quoque lex fertur non in modum pacti, sed præcepti. Per pactum lex decernitur, per modum præcepti promulgatur: totus populus est superior; singuli cives subditi. Poena vel præmio; sunt enim pars essentialis legis, ut infra audiemus, ergo debent ingredi definitionem; lex sine poena est imperfetta. Subditi; sive perpetui, sive temporarii; ergo leges non prescrubuntur superiori vel pari; ergo capitulationes aliaeque leges fundamentales imperii sunt pacta. Ut ad ejus normam actiones; GEOT. de jur. bell. & pac. 1. 9. dicit, legem obligare ad id, quod rectum est; falso: non ideo lex obligat, quia actio jam tunc recta est, sed ideo actio recta est, quia lex ad eam me obligat. Præterea patere tenet legi, etiam quid præscribat, quod in se

in se nec rectum, nec pravum sit, e. g. si princeps jubeat, ut peregrino calendario non utar, ut contractus inscribam chartæ typario principis notatae.

Hac observata definitione distingue possum legem

a) a consilio; lex enim 1) a superiore; consilium a quovis mihi bene cupiente; 2) lex est præceptum, quod a voluntate legislatoris pender; consilium valet propter rationes; 3) lex obligat; consilium non est obligatorium; 4) lex habet conjunctam poenam & præmium, tale non conjunctum est cum consilio;

b) a pacto; lex enim 1) est actus, qui intercedit inter superiorum & inferiorem; pactum inter pares; 2) lex exigit voluntatem unius imperantis; pactum utriusque conensem; 3) in lege obligatio antecedit, in pacto obligatio sequitur.

c) a iure, quatenus est facultas personæ competens; lex enim necessitatem imponit subditis; jus libertatem indulget. Unde legi renunciare non possum, juri quisque suo renunciare potest. THOMAS. Fundam. Jur. Nat.

O gent. 1. 5.

Lex est vel præcipiva, qua aliquid fieri jubet vel prohibet; vel permisiva, qua quid fieri permitit; e. g. ne occidito; cuique patrifamilias jus condendi testamentum esto. Hanc divisionem quidam non admittunt, quia lex permissionis non obliget,

adeoque legis definitio ei non quadret. Sed obligatio omnino lex etiam permisiva, non quidem cum, cui quid permittitur, quippe qui iuri suo potest renuntiare, sed reliquos subditos ne eum turbent in usu & exercicio illius juris.

§. III.

Quum legis praecipua virtus sit obligatio; hinc de natura legis auctor acturus praecipue etiam querit, quid sit obligatio. Nota est vulgaris definitio in pr. Inst. de obligat. obligatio est vinculum juris, quo necessitate adstringimur aliquibus rei facienda, vel prestantia. Quia definitio tolerabilis est, quamvis a multis vapulet: nam 1) obligationem distinguit ab omnibus aliis rebus similibus, quod sufficit in definitione nominali; 2) genus, vinculum juris, est quidem metaphoricum, sed non ideo ineptum, quia res morales plerumque metaphorice eloquimur, ob defectum vocabulorum propriorum, quippe ad corpora sere pertinentium, e. g. obligatio, contractus. Accuratrix tamen si cui placeat definitio dicimus, obligationem esse necessitatem moralem, qua homines ad dandum, factendum, patientendumque adstringuntur. Ejus correlatum est jus, per quod intelligimus facultatem moralem aliquid agendi habendique sine iusta cuiusquam contradictione, e. g. si mihi jus est eundi ambulandi per alterius fundum, alteri est obligatio seu necessitas moralis id patiendi. Jam duplex nobis imponitur necessitas, vel ex consideratione naturalis commodi, vel incommodi,

quod

quod ex violatione legis oritur, & tunc obligatio vocatur interna; vel ex metu poenae, vel ex spe praeiui a legislatore propositi, & tunc vocatur obligatio exteriora, e. g. alius paret edicto de adveniis sine testimonio tempore peccatis non admittendis ex consideratione proprii periculi, cui se suosque expositus esset, si hostes eo tempore promiscue acciperet; alius paret quidem edicto, sed ex metu poenae, quam minatus est princeps. Obligatio interna oritur, quoties id, quod a nobis exigitur, tamquam dictamen recta rationis, vel consilium aliquod est nobis saluberrimum; externa vero, quoties idem consideramus tamquam legem propriam, & functione penali muniram. Sic princeps paret precepto architri ob obligationem internam; medicus preceptor principis ob obligationem externam. THOMAS. Fundam.

jur. nat. & gen. 1, 4, 61.

Ufus doctrine est in dijudicanda questione, an ius naturae futurum esset, etiam si non esset Deus? Scholastici id affirmarunt, itemque Grotius in Proleg. de jur. bell. & pac. Contra PUFENDORFIUS hanc thesin acriter impugnavit: 1) quia nullum jus sit sine lege, nulla lex sine legislatore; 2) quia peccatum sit avopia, adeoque sine lege proprie sic dicta nullum possit esse peccatum, nulla obligatio. At dici posset, si homo atheus esset, cum quidem se obligatum putare posse obligatione interna, quia precepta juris naturalis sunt rationi consentanea, non obligatione exter-

C 4 na:

na: ergo ipsi hac præcepta non erunt
jus naturæ, sed præcepta salubria a se ipso
repta, quibus parebit tamquam præcep-
tus & consilii medicorum.

S. III.

Quis vero proprie obligari potest; hoc
ex definitione patet. Cum enim obligatio
sit necessitas moralis, qua adstringimur ad
aliquid faciendum, dandum, vel patien-
dam, necesse est 1) ut intelligat, quid
sibi dandum, faciendum, vel patiendum
sit; 2) ut in ejus arbitrio sit, hoc dare,
facere, pati; impossibilita enim neminem
obligant, (per §. 23. cap. 1.) 3) ut quis
de jure a me exigere possit; jus enim &
obligatio sunt correlata, hinc e. g. parent
præcepto non potest obligare, quia ipsi
nullum jus est alteri imponendi necessita-
tem. Ex hoc sequuntur requisita tria, si
quis obligari debeat: 1) ut ipsi sana sit
ratio, qua legem intelligat; 2) ut habeat
voluntatem, qua se ad legem possit deter-
minare; 3) ut aliquem agnoscamus pro
superiore, cui jus sit imponendi nobis obli-
gationem. Objici potest, etiam exteriores tam-
en obligari legibus principis, si veniant
in civitates alias. Reip. tunc sunt cives tem-
porarii, & per accessionem illum sponte se le-
gibus subjiciunt. Hinc solvi potest quæstio,
an princeps sit solutus legibus? Horum di-
cta est philosophia, quidquid princeps agit,
rectum esse. Si solutus dicitur, qui ante
vinculo adstricatus, negamus quæstionem;
numquam enim princeps legibus fuit adstri-
ctus: si vero sensus quæstionis est, sine
principiis immunit a legibus? tunc distingui-
mus inter 1) pacta, quales sunt leges fun-
damentales, capitulationes, pacta conven-
ta, quibus omnino obligatur princeps, in
easque plerunque jurare debet; 2) inter
leges propriæ sed dilatae, ex sunt vel

- a) *divina*; quibus obligari principem
potest ex tribus requisitis;
- b) *vel humanæ*, quibus non obligatur
ob defectum requisiti tertii. Vid Bud-
DEI Diff. de principe legibus humanis,
non divinis, *scilicet*.

Objicitur 1) legislatorem aliquando se sponte
obstringere, se legem non mutaturum.
Resp. id sit vel per modum paci, vel per
modum propositi: prius servare tenetur,
non posterius. THUCYD. Hist. lib. II. refert,
Athenienses 2000. talenta reposuisse in ar-
ce, non prius promenda, nisi si continget
urbem obsideri: quarebatur, an id mu-
tare possent bello Peloponnesiaco? Resp.
quod sic. 2) L. 1. & 2. C. si ex rescrip-
tione, p. c. reiscriptis propriis parere vetat
imperator. Reip. a) leges istas imperator
pro divinis habuit; b) parere vetat ob
præsumptionem sub- et obreptionis.

S. V.

Quæritur, quis obligare possit alterum?
Hic Horatius de cive, exp. 15. & in Leviatis
cap. 22. p. 167. delirat, dum solam præcipien-
tis potentiam pro iusta obligandi causam ha-
bet, atque iis, quorum potestate relitti ne-
quit, jus dominandi, leges ferandi, obli-
gandi, ab ipsa potentia derivat. Sed ita &
latrones jus haberent nos obligandi, nobis

dominandi, & leges ferendi. Alii solam præstantiam pro justa caussa habent nos obligandi, uti Moses AMTRALDUS, in *Disse de jure Dei in res creatas*; sed præstantia quidem illa das facultatem seu jus imperfectum ad imperandum, ideo autem acta quis non est imperans. Hinc utrumque conjunxit PUFENDOREFUS, & pro requisitione exigit, 1) ut quis habeat justam causam a me obsequium exigendis; 2) ut ipsi etiam potentia sit, malum repræsentandi illis, qui obsequium denegant, cui essent. *BUDDEUS*, dicit. *Differ. axim.* 2. Unum est, quod objici posset: principem nempe jure obligare rebellés, quamvis vere h̄ sint potestiores. Resp. distingue inter obligationem internam, qua omnino adest, & externam, qua tum apud rebellés cœllat, si ipsi victores sint, quia princeps ipsius non potest repræsentare malum, quod contumacia sua merentur. Sed quenan sunt illæ justæ caussæ, ob quas quis obsequium exigere possit? Auctor eo refert, 1) extraordianaria beneficia; sed ea obligant ad gratitudinem, non ad obsequium; e. g. Cyrus Harpagum non ideo tenebatur pro imperante agnoscere, quia Cyruum sustulerat expostum; 2) prudenter emiens; sed hac tantum jus imperfectum, vel prætensionem tribuit, non jus perfectum, ut ipse quis sit imperans. Hinc non nisi tres sunt caussæ vero ac proprie sic dicuntur: 1) dependens ratione essentia vel consecrations; 2) spontanea subiectio; 3) pabulum inter imperantes & subiectos.

§. VI.

Ex his principiis de obligatione fluunt jam aliquot conjectaria:

1) *Legislacorem debere esse notum*, non quoad personam, sed quoad potestatem legislatoriam, i. e. certos esse debere subditos, hunc esse legislacorem, alias decifet requisitum (§. 4.)

2) *Legem debere esse promulgaram*; cum enim intelligi debet (per requisitum 1, §. 4.) intelligi autem non possit, quod in mente latet legislatoris; sane debet promulgari. Deberent ergo subditi informari in legibus, exemplo Hebraeorum, Lacedæmoniorum, Germanorum, Romanorum, qui leges ediscere jubebant cives: hinc apud quasdam gentes in verius redigebantur, ut eo facilius ediscerentur; apud nos eadem de causa dicuntur *Gesetz*; codem pertinent paroemie juris.

3) *Legem non obligare in præteritum, sed in futurum*; cum enim lex obliget cives ad actiones normæ legum attemperandas, sequitur, ut lex prior sit actionibus: si prior est actionibus, non potest applicari actionibus præteritis. At aliquando tamen leges proferuntur ad casus præteritos etiam, *L. 7. C. de pali. pigo. Novell. XIX.* Resp. tunc vel lex antiquior revocatur in aliis, vel aliquid disponitur, quod jam tunc jure naturali notum est.

4) *Legem debere esse perspicuum*; obscuritas nascitur vel ex stilo legg. XII. tabb. veluti ex ambiguitate, vel ex re ipsa, veluti ex collisione, de qua suo loco; hinc

interpretatio authentica, usualis, de qua
ZIEGL. in *Diecast.* concil. 36. & *Art. rabu-*
list. & doctrinalis, de qua infra.

Queritur, an & consensus requiratur
populi? affirmant aliqui, uti PETRUS DE
MARCA, *de concord. sacerdot. & imper.* cap. 16.
§. 2. seqq. alii negant, & recte; lex enim
non est pactum, sed iussus. Confundunt
consensum tacitum generalem & antec-
dentes in imperium, cum expresso specia-
li & consequente in legem; ille adesse de-
bet, non autem hic requiritur.

§. VII.

Queritur porro de partibus legis: de
his patet ex fine: cum enim pro norma
esse debet (§. 2.) subditis, requiritur pra-
ceptum, ut scire possint subditi, quid fa-
cere, vel omittere debeant. Cumque eo-
iam obligationem externam producere de-
beat, ea vero ex metu poena nascatur pra-
cipue (§. 3.): opus quoque est sanctio
poenali. Illa sanctio penal is duplex est:
1) *generalis*, ut actus contra leges suscep-
tus nullus sit, L. 5. C. de legib. 2) *spe-
cialis*, ut & poena maneat positiva illum,
qui legem violat, e. g. si quis sine con-
senso parentum nuptias fecerint, nup-
tia erunt nulla, & conjuges carcenis poena
plecentur. Si his partibus lex constat,
vocatur *perfetta*; si sanctio penalis deest,
imperfecta; si & haec addita, sed actus non
declaratur nullus, minus quam *perfetta* vo-
catur. Vid. UELIAN. *Fragm.* tit. 1. §. 1. 2.
CUMBERLAND. *Proleg.* §. 14. & cap. 5. §. 40.
praeiorum potius promissionem facit pa-
tem

rem legum: sed distinguendum inter leges
1) *negativas* seu *prohibitives*, quae semper
cum poena conjunctae; 2) *affirmatives*:
haec vero aliquid præcipiunt, vel a) quod
jus naturale præcipit; b) quod jure na-
turali non præcepit; tunc vel *generalis*
est, & poena requiritur, vel *specialis*, &
opus est premio.

§. VIII.

Materia legum ex fine judicanda; finis
est tranquillitas rei publicæ; ergo princeps
non alias ferre debet leges, quam que
ad finem hunc comparatae. Hinc leges
1) debent esse possibles; frustra ergo fe-
runtur leges, ut aurum fiat; absurdâ quo-
que erat lex Nebucadnezaris Chaldaea feri-
pta, ut somnium sibi non relatum inter-
pretarentur; 2) debent respicere utilita-
tem & tranquillitatem rei publicæ; alias
frustra restringeretur libertas naturalis.
Absurda ergo lex regis Babylon. ut ne-
mo aliquid petat intra certos dies vel a
Deo, vel ab homine. At quod ad posteri-
us attinet, id caute accipendum: nam
1) utilitas legis non semper in oculos in-
currit; ipse leges Dei carinogiales sunt
eius generis; 2) imprudens quidem legis-
lator est, qui leges inutiles fert, sed sub-
diti ideo non obligatione liberantur.

§. IX.

Tertia pars agit de legis adjunctis &
quorum duo sunt: *dispensatio* §. 9. *equitas*
§. 10. *Dispensare* vocabulum minus Lat-
inum; veteres dixerunt, gratiam legis facere.
indul-

62 Lib. I. Cap. II. De norma
indulgere, & hinc GROTIUS scriptis de
aequitate, facilitate, & indulgentia.

Dispensatio est declaratio legislatoris, legem aliquo casu non obligaturam, quamvis iste casus vera lege comprehendatur; hinc differt 1) ab aggravatione; nam tum peccavit aliquis, sed poena remittitur, cum, qui imperata dispensatione agit, non peccet; 2) ab aequitate; tunc enim declaratur, casum ad legem non pertinere. Sic dum Agesilaus obtenta victoria desertoribus civibus veniam daret, acclamaretque: dormant hodie leges, erat aggratio; dum Christus in interpretatione praecepti de sabbathio eximit operam necessitatis & charitatis, est aequitas; dum princeps alicui veniam aetatis indulget, vel matrimonium in gradu quodam prohibito permittit, est dispensatio. Dispensare vero potest princeps, 1) quia leges talis; nam eaque dominus est; 2) quia eas plane solvere posse; sed obserendum, a) dispensationem non fieri debere circa leges divinas, tum naturales, tum positivas. Queritur, an Deus dispensare possit contra ius naturae absurdum quodlibet. Ad objectionem, quod Deus Exod. XI. 2. 3. dispensaverit contra septimum praeceptum, respondetur negando, non enim furtum permisit Israëlitis, sed eos innisit in bona Ægyptiotaum, qui operas debebant; b) dispensationem fieri non debere sine iusta & praegnanti causa; sic Scipioni ante justam ratem venia aetatis concessa, teste APPIANO.

§. X.

alitionum humanarum. 63

§. X.

Alterum legis adjunctum est aequitas, quam multi in ore habent, cum rei ipsius factis ignati sint: nemirum 1) aequitas generaliter accipitur pro justitia, & tum aqua-
ct, quidquid legi consentaneum; hoc sen-
su etiam datur aequitas scripta; 2) specia-
lier vero aequitas est interpretatio legum
restrictiva, qua opus est, quoties lex ali-
quid paulo durius inculcate videtur. Ne
enim sumnum ius sit summa injuria, ex
aequitate subveniendum est, c. g. lex est,
prædium usucaptum vindicari non potest;
casus occurrit, ubi prædium minoris vel
absentis rei publice caufa usucapitur: hic
sane aequitas adhuc vindicationem admittit.
Ceterum facile patet, aequitatem de-
bere habere aliquid fundatum; quare
aliud esse non potest, quam regula inter-
pretandi. Si ergo hoc fundatum ad-
est, aequitas est vera; si absque funda-
mento hoc aequitatem quis cruat, est ce-
rebrina, de qua L. 91. §. 4. D. de verbor.
objigas. Plerunque sub auctoritate juris
Scientie & aequitatis erratur. Ex hoc iam
discimus, quonodo aequitas differat a dis-
pensatione; differunt 1) causa efficiente;
dispensatio ab imperante est, aequitas a
quolibet judice exigitur; 2) forma; illa
est arbitria, haec necessaria, ac proin-
de illa precibus imperanda; haec ultro
concedenda; 3) efflus; dispensatio le-
gem suspendit, aequitas interpretatur;
ibi permititur aliquid contra legem, hic
declaratur, modum non repugnare legi.

Vida

Vid. GROTIUS de equitat. indulgent. & facilis.

S. XI.

Jam sequitur quarta pars capituli; quatuorpartes sunt actiones ad legem consideratae: 1) vel necessaria, vel permitta, vel licita, §. 11. 2) vel bona, vel mala, §. ead. 3) vel iusta, vel iniusta, §. 12. 15.

Primum divisionis auctor bina membra facit, adeoque actiones ipsæ sunt vel necessaria, vel licita seu permitta; sed potestem differunt. 1) *Necessaria*, que in lege vel prohibentur, vel præcipiuntur, immo & que honestati, æquitati, decore repugnant. Unde recte PAPINIANUS L. 15. D. de condit. iustit. que facta laudent pietatem, exaltationem, veracundiam nostram, & ut generaliter dixerim, que contra bonos mores sunt, ea nec facere nos posse credendum est, e. g. honorare parentes, verum dicere, a mendacis abstinere, erranti monstrare viam, sunt actiones necessariae. 2) *Licitæ*, de quibus leges nihil disponunt, adeoque eas nec præcipiunt, nec prohibit, e. g. quo colore velutum utendum sit? Hæc vel *per se* licet, qua moraliter indifferentes, e. g. fulso, an flavo colore ut malum in vestibus; 3) *vel imperfæc* *licitæ*; hæc quidem legibus nec præcipiuntur, nec prohibentur, tamen vel honestati, vel decoro repugnant, e. g. nudis indecedere pedibus. Vid. STRABON Diss. de iure liceti, sed non benefici. Eleganter PAULUS 1. Cor. VI, 12. quidvis mihi licet, zanclus non quidvis conduce; & CLAUDIANUS:

nra

rationum humanarum.

65

non tibi quid licet, sed quid fecisse debet occurrat. 3) *Permitta*, quas lex expresse permittit, e. g. ut quis uluras feminiles accepit; hinc juri quisque potest renunciare e. g. pater condit testamentum in forma illegitima, possem illud impugnare, sed nolo, quia pater est.

Altera divisio, actiones *bonæ*, que legi ex instituto conformantur secundum omnes circumstantias; *mala*, que legi disconveniunt. Dico: actiones bonas conformari debere legibus ex instituto, inde sequitur 2) actionem non esse bonam, que casu legibus consentanea est, e. g. vult quis verberare inimicum, & per errorem veberat servum vagabundum; 2) nec statim bonam esse actionem, cuius effectus bonus, id enim casu vel posius dirigente divina providentia fieri potest, e. g. pars Lacedæmoniorum exercitum deferuerat, montemque occuparat, ut se cum hostibus conjungeret. Agephilus persuaderat civibus, illud suo iussu factum esse: hostes rerum ignari metuebant irridias, ac facta ab Agephilao impressione fugiebant; an ideo bene egrent illi transfuge? 3) nec actionem bonam esse, que non secundum omnes circumstantias legi sit consentanea, e. g. elemosynas dare, cultui divino interesse ostentationis gratia.

S. XII. XIII.

Tertia divisio est, quod actiones sint vel *iusta*, vel *iniusta*, ubi queritur, 1) *quid iustitia*? §. 12. 13. 14. 2) *quid iniustitia*? §. 15.

Iustitia attribuitur vel 1) *persona*, & tunc

est

est virtus, qua suum cuique tribuimus; vel 2) actionibus, & tunc est conformitas actionis cum lege. Conformitas illa est vel a) in omnibus circumstantiis, & tunc actio bona & justa sunt synonyma; b) vel in falso exerto, & tunc actio civiliter justa esse potest, quia in se bona non est, e. g. si rufius tributa solvit, sed reluctantem voluntate.

§. XIV.

Justitia est vel *expletrix*, quae tribuit suum cu que, quod jure perfecto debet; vel *attributrix*, quae tribuit, quod jure imperfecto debetur. Nobilior procul dubio attributrix; magis necessaria est expletrix.

§. XV.

Injustitia est vitium, quo suum alicui denegamus; vel si injuriam tribuam actionibus, est discrepantia actionis a lege. Ejus variis gradus: 1) *culpa*, caque vel latior, vel levior; 2) *dolus*, qui in proposito consistit. Hinc inculcari solent regulæ: a) qui jure suo *assitur*, nemini *facit injuriam*; modo inde 1) propositionum absit; 2) res in se non si in solita, e. g., veneno inficere flores; b) *volenti non sit iniuria*; modo 1) res licita; 2) alter jus volendi habuerit; 3) justa atatis fuerit.

§. XVI.

Ultima pars capitinis explicat varias species vel divisiones legis: 1) lex est vel a Deo, vel ab homine; ergo vel *divina*, vel *humana*; 2) lex divina vel innotescit per rectam rationem, vel per revelationem tantum; ergo est vel *naturalis*, e. g., *nem-*

neminem occides; vel *positiva*, e. g. fabbathum sanctificata; 3) lex positiva vel omne humanum genus obligat, vel aliquam tantum gentem; illa est *universalis*, haec vero *particularis*. Eiarum ratio præcipue typica, quod contra Jo. MARSH M. Canon. chronic. & SPENCER. de legib. ritualib. Hebraeor. tenendum. De universalibus positivis legibus queritur, an dente? affirmant initio post theologos, & GROTIUS de iur. bell. & pac. II. s. 8. THOMASIVS, Juris prud. divin. I. 2. 63. BUDDRUS in Elementis. præst. pars. II. cap. 2. §. 13. Probarunt id exemplis legum de vita arbore in paradise, legum matrimonialium, Leuitic. XVIII. & XX. de poena homicidii, Genes. IX. 6. fabbathi. Addunt characteres: 1) repetitionem ejusmodi legis in Novo Testamento; 2) comminationem poenæ & gentilibus irrogandæ. Sed eisdem leges iterum negavit THOMASIVS in Fundam. iur. nat. & gen. quem sequuntur BUDDRUS, in Institut. theol. moral. pars. II. cap. 1. §. 9. WEDDEUS, & alli. Rationes dubitandi præcipue, 1) quod excogitari non possit ratio promulgandi has leges; non promulgatae sunt ille leges per rationem, quia haec illas ignorat; nec per revelationem, quia sacra scriptura tum soli populo Dei tradita, Psalm. CXLVII, 19. 20. Deus sua dicta Jacobis, sua plasim & sententias Israëlitis indicavit: id quod non fecit ulli ceterorum gentium. Septuaginta viralis versio vero multo post captivitatem Babylonicam curata est. Posset quidem promul-

gatio

gatio statim per traditionem, perque Adamum, Noachum, arque Christum esse facta: sed Adamo iste leges nondum nota fuerunt omnes, e. g. non matrimoniales, quia fratres & sorores, nempe Adami liberi, inierunt matrimonium, nec de poena homicidii, quia Cainus hanc poenam non luit. An ex Noacho revelatae omnes, item non constat. Si per Christum denum innocentient, toto tempore Veteris Testamenti gentiles sufficient excusabiles, & tamen eos ideo punitis presupponunt; 2) quod characteres isti non sunt universales, e. g. lex de vetita arbore non est repetita in Novo Testamento, sed fuit tantum temporaria. *Lxx. XVIII.* dicitur quidem, Canaanos ob violationem legum ejecitos terris suis; sed immediate precedunt leges, que & ex recta ratione innocentient. Lex de sabbatho adeo non repetita in Novo Testamento, ut potius ex libertate Christiana mutata, & loco sabbathi ipsa apostolorum aetate sit substitutus dies solis; 3) nec necessarium quidem est, has leges statuere; a) quadam enim harum legum sunt temporaria; b) quadam ex naturilibus rationibus innocentient, e. g. lex de poena homicidii; 2) quadam ex regulis decori & honesti posunt deduci, veluti leges matrimoniales, & de sabbatho ut adeo his legibus universalibus positivis facile careamus.

C A P U T III.

De lege naturali.

§. I.

HAEC tenus de lege in genere; jam in specie de legenaturali, ubi quaeritur,
1) quodnam sit principium juris naturalis
§. 1. 9. 2) quis ejus auctor? §. 10. 11. 3)
quis motus promulgandi? §. 12. 4) quanam
ejus objeta? §. 13.

Non ergo hic intelligimus principium essendi, quod vocant; sed cognoscendi. Per principium intelligimus propositionem universalem, ex qua omnes juris naturalis conclusiones derivari possunt. Quod est in vita communis cynosura, lapis lydius, statuta, id in moralibus est principium. Jam mirus est in re tam necessaria dispensus; ergo opus est, ut sciamus, qua sunt principia boni requisita: 1) debent esse principia cognoscendi, id est, ut simul conclusio cum inde reddi possit ratio; ergo non sufficit illud scholasticum: quod est in se justum, illud est juris naturalis; perinde est, ac si dicerent: quod in se justum, est justum; 2) debet esse verum; quia ex uno falso sequuntur plura; itaque & fictiones excluduntur, qualia sunt Iudaeorum precepta Noachica, Hobbesii bellum omnium in omnes; 3) debet esse evidens; omnes enim homines inde colligere debent, quod quid juris naturalis sit, tam indocti, quam docti; 4) adiquatum derique; qui legem unicam violat, omnes violasse vindetur;

detur; debet ergo homo habere principium, ex quo omnes leges cognoscat: si tale habet, vocatur adaequatum, ergo & 5) *uni-*
um; nam si plura, aut nexus inter se ha-
 bent, aut non: si posterius, sunt sibi con-
 traria; si prius, reduci possum ad unam
 communem propositionem. Jam hunc ordi-
 nem tenebimus, ut dispiciamus, 1) qua me-
 thodo investigandum sit hoc principium,
 §. 1. 6. 2) ostendamus, quodnam sit prin-
 cipium auctoris, & quid de eo sentiendum,
 §. 7. 9. 3) consideremus allorum auctorum
 principia; ac demum 4) quodnam verissi-
 mum sit, dispiciamus.

§. I.

Quod ad methodum attinet, commen-
 dat auctor considerationem status natura-
 lis: eo cognito perspectum esse debere
 putat juris naturalis principium. Supponit,
 prudentem legislatorem leges suas attem-
 perare statum rei publicae, adeoque non eas-
 dem leges quadrare statui rei publicae mo-
 narchico, democratico, aristocratico, re-
 bus militariis & commerciorum causa
 institutis. Ex instituto hoc ostenderunt
 ARISTOTELES, Ethic. ad Nicem, 1.7. & CON-
 RING. in Diff. de legib. §. 27.

Demonstratio. Quoties diversa sunt rei
 publicae forme, toties diversi sunt fines spe-
 ciales; diversi fines speciales requirent di-
 versia media: talia diversa media sunt leges;
 ergo in diversis rebus publicis sunt di-
 versae leges. Jam Deus est legislator pru-
 dentissimus, qui nihil sine ratione & suffi-
 ciente fundamento fancire potest: ergo

Deus

Deus attemperavit ius naturale statui na-
 turali hominum. Itaque si quis cognoscere
 velit legem naturae primariam, vel juris na-
 turalis principium, debet considerare statum
 naturalem. Enim vero 1) status naturalis
 hominis, ceu ipse auctor agnoscit, est cor-
 ruptissimus: at procul dubio aliquid justum
 fuit & ante naturae corruptionem; 2) pru-
 dens legislator non modo ad statum rei pu-
 blice & subditorum respicit, sed ad finem
 suum, quem pene neglexit PUFENDORFPIUS.
 Itaque cum Deus populum Iudaicum velle
 ad regnum Christi preparare, omnes leges
 huic fini attemperavit, non solum genio
 populi Iudaici, ut videtur ESTENZO &
 MARSHAMO.

§. II.

Sed semel posita hac methodo jam inqui-
 rit in statum hominis naturalem: per hunc
 itaque intelligimus 1) statum conditioni
 brutorum oppositum; 2) statum hominum
 extra societatem viventium; 3) statum oppo-
 situm statui civili. Quoad primam acceptationem
 observat homini inesse naturalem sui
 amorem. Docet experientia a) hominem fa-
 cere omnia ad sui conservationem; b) homi-
 nem iux felicitatis cupidissimum esse; ejus
 causa omnia facit, & quamvis tum in conce-
 pto felicitatis erret, tum in mediis, fi-
 nem tamen hunc semper habet. Hoc om-
 ne Dei intentioni non adveratur; qui
 enim nobis dedit existentiam, is & vult,
 ut simus, adeoque in esse nostro conser-
 venimus: atque Deus dedit nobis existentiam;
 ergo voluit ut in esse nostro conservemur.

Qui

Qui vult, ut conservemur, vult etiam, ut mediis utamur ad conseruationem nostram necessariis. Itaque phalutia illa in se non est prava, sed sit talis, si ordo amoris turberatur, e. g., si homo sui conseruationem majoris facit, quam ipsum Deum.

§. III.

In sensu secundo homo in statu naturali est ad sui conservationem ineptissimus. Hoc probatur 1) ex nativitate; homo in hoc mundi theatrum prodit nudus, rerum omnium indigus, sine rationis usu, nec edere, nec bibere, nec frigus, nec afflum repellere potest, quod pleraque bruta possunt; 2) ex educatione; homo degenerat in brutum, si deest educatio, docent hoc exempla barbararum gentium, in primis Hottentotorum; 3) ex vita usibus; nemo sibi ipsi sufficit, quam misera sit hominis conditio in statu naturali, consideret tantum hominem in deserto viventem, vel in insulam in cultam projectum. Commendari meretur GRACIANI *Icon animorum*.

§. IV. V.

In tertio significatu status naturalis hominis conjunctus est cum insigni hominis pravitate, qua omnia bruta superant; nam 1) homo habet plus malitia, quam bestiae, e. g. ex voluptate, & alios iedit. Exemplum Luctatii Nerati apud GELLIUM, No. Aet. XX, 1, quod non faciunt bestiae. Praterea multas in homine deprehendimus passiones, quibus vel carent bestiae, vel non tam pravis & validis utuntur, e. g. avaritiam, dominandi libidinem, &c. 2) habet plus

plus potentiae male faciendi, ingenium promunt, arma nocentissima, cum bruta tantum naturalibus utantur; 3) nullum in hoc statu naturali frenum est, quemadmodum cohiberi possit; tale enim frenum est pena & premium, at his caremus in statu naturali. Observari quidem ab homine potest justitia Dei vindicativa, sed quia 1) Deus non semper statim punxit; nec 2) certam penam determinavit; 3) saepe etiam penitentibus eam remittit; hinc homines hoc parum curant; 4) homines ne in statu quidem civili ab insigni pravitate possunt cohiberi, cum gravissima imminent supplicia; quid ergo de statu naturali sperandum?

§. VI.

Denique in statu naturali auctor reprehendit insignem ingeniorum varietatem, dum supra ex diversis respectibus boni & mali, ex varietate temperamentorum, & eorum mixtura, consuetudine, affectibus eam derivavimus, hinc quot capita, tot sensus. Ea ingeniorum diversitas non potest non innumeris lites progignere: aut enim duo vel plures idem volunt, aut diversi; si idem, litigabunt, quia omnes idem concupiscunt; si diversi, litigabunt, quia nec in fine, nec in mediis convenient, ergo semper in statu naturali hominibus male convenient.

§. VII.

Jam inde auctor colligit, hominem natum esse ad societatem. Ejus argumentum. *Hinc de Off. Hom. & Civis.* D. tum,

tum, quod hoc paragrapgo profert, resolvi potest in sequentes ratiocinationes:

1) quicumque est animal sui conservandi studiis, illud vivere debet socialiter; homo est animal sui conservandi studiis (per §. 2.), ergo homo debet vivere socialiter. Major certa, quia se conservare homo non posset, si extra societatem viveret.

2) Quicumque est animal extra societatem miserrimum, illud vivere tenetur socialiter; homo est extra societatem animal miserrimum (per §. 3.), ergo homo vivere tenetur socialiter.

3) Si homo est animal pessimum, & necessarium, sequitur, ut socialiter vivere debat ex intentione Dei; atqui verum est prius; ergo & posterior.

4) Si homines diversissima habent ingenia, adeoque extra societatem se invicem necessario distriuerint, necessarium est, ut socialiter vitam; atqui prius verum est, ergo & posterior.

S. VIII. IX.

Hinc ergo colligit auctor, principium juris naturae esse socialitatem, eaque in re convenit ille cum veteribus. CIC. de legib. 1, 5. de offic. 1, 16. sequ. SEMIC. de benef. IV, 18. JAMBLICH. in Protrept. cap. 20. quin & HORBBESIUS atque GROTIUS idem principium substraverunt juri naturae, quamvis diffariantur in medio termino, vel fundamento socialitatis: nam: 1) GROTIUS socialiter putat vivendum, quia id per se justum sic etiam ante leges; 2) HORBBESIUS, quia alias

alias nascetur bellum omnium in omnes; 3) PUFENDORFFIUS, quia naturalis hominis status, Deique intentio id exigat. Jam cum PUFENDORFFIUS demonstraverit, socialiter esse vivendum, idque existinet esse principium juris naturalis, inde colligit duo axiomata: 1) quidquid socialitatem interhominem conservat, eisque consentaneum est, id esse juris naturalis; 2) quidquid eamdem defensit, aut ei adversatur, id contra jus naturae esse. Quæritur ergo, an illud principium PUFENDORFFIUS recte se habeat? Hoc ostendunt characteres sub initium capitii explicati. Primo itaque fatemur 1) principium hoc PUFENDORFFIUS esse principium cognoscendi; 2) nam facile sublumere possum, hoc vel illud esse societati contentaneum vel contrarium. At quamvis hodie in statu sociali inde conclusiones petere possumus, id tamen non potuisse Adamus, qui solus in mundo vivebat; 2) est etiam verum, hominem debere vivere socialiter, nam obligatos nos esse ex intentione Dei ad socialem vitam, auctor satis liquide demonstravit; ergo hoc ipsum esse principium juris nature. Sane potest aliquod præceptum juris nature esse verissimum, quamvis ideo id non statim sit principium unicum; 3) non est evidens; evidens quidem est, hominem vivere debere socialiter, sed non statim expeditum est, qualem esse oporteat socialitatem; nam & latrones vivunt socialiter: societas ergo est terminus æquivocos; quod æquivocum est, non potest evidens esse; 4) est quidem hoc

principium unicum, sed tamen 3.) non adaequatum, quia non omnia officia juris naturæ, quæ tamen conscientia dictat, inde possunt derivari, e. g. officia erga Deum & se ipsum. Author quidem inde derivat ea, Deum colendum, quia religio sit vinculum societatis; hominem obligatum esse ad sui conservationem, quia alias socialiter vivere non posset; sed utrumque officiorum genus locum habiturum est, etiam si soli viventem inter homines, seu jam demonstratum est.

Sed age examinemus allorum principia, &c., an firmiore talo submittantur, dispiciamus.

I. Jcti quidem supposuerunt, quidquid naturæ omnia animalia docuit, est juris naturæ, e. g. procreare sobolem, eamdem educare, se aduersus allorum injurias defendere. Sed hoc 1.) non est verum (per §. 4. cap. 2.) quia obligari nemo potest, nisi qui & ratione instrutus, & libertate voluntatis; 2.) non evidens, quia naturæ omnium animalium nobis non satis nota est; 3.) non adaequatum, quia impossibile est, ut inde deducantur officia erga Deum & officium imperantium & subditorum; unde & Jcti §. ult. Inst. de Justit. & Jur. dicunt, jus tantum privatum tripartitum esse, compotum quippe ex naturalibus praeceptis, geatium, & civilibus, quia statum civitatis naturæ omnia animalia non docuit.

II. Scholastici quidam: quod sua naturæ est justum, est faciendum, & quidquid sursum, fugiendum; sed hoc principium non est

1.) co-

1.) cognoscendi principium, explicat enim idem per idem, nec scire inde possum, quid sua naturæ justum vel turpe; 2.) nec est verum, nimirum enim hypothesi, jus naturæ fore, etiam si ponatur, non esse Deum, sed tum non futurum esse jus propriæ dictum supra demonstravimus.

III. Alii scholasticorum, adsumunt principium: quod sanctitati Dei convenit, id est iuris naturæ; quod postea & ZENTGRATIUS Agenstorrensis recocxit; sed & hoc principium non est evidens; quis enim adcurate novit, quid sic sanctitati Dei consentaneum; 2.) non adaequatum; multi actus iustitiae sunt, quorum nullum archetypum in Deo reperimus, e. g. debita solvere, emere, vendere, Vid. PUEND. Specim. controv. lib. IV. §. 4.

IV. VAL. ALBERTI, theologus & philosophus Lipsiensis, in Compendio juris naturæ, orthodoxa theologia conformato, cum animadverteret, PUENDORFFIUM jus naturæ ex natura corrupta deducere, ut emendaret id, ponebat principium: quidquid convenit statui integratis, illud est juris naturæ. Enim vero 1.) non est principium cognoscendi, nam ethnici illud ignorant; 2.) non evidens, nam ipsi quidem generatim novimus, hominem creatum esse ad imaginem Dei, novimus etiam imaginem constituisse in justitia & sanctitate, sed specialia ignoramus; 3.) non adaequatum, quia hodie de multis officiis queritur, quibus ne locus quidem futurus in statu integratis, e. g. de officiis erga pauperes, belligerantium; magistratum, subditorum, &c.

D 3 V. SEL-

V. SELDENUS, vel Hebrei, quorum hypotheses proponit, pro principio adiument *sepiem præcepta Noachica*; sed 1) haec non sunt principium cognoscendi; ethnici enim Noachum & præcepta illa data ignorant; 2) non sunt verum, defunt enim testimonia historicorum; 3) non adequatum, non enim sine coactione omnes conclusiones juris naturæ inde derivari possunt.

VI. GROTTUS duplex habet principium, socialiter, de qua quid sentiendum, jam supra sub Pufendorfiano vidimus, & *consensum omnium gentium*; sed hoc 1) non est verum; nam gentes etiam in actibus turpibus consenserunt, nec consensus gentium est lex, e. g. idolatria; 2) non evidens; est enim ille consensus gentium ex innumeris auctoribus petendus, quod quis ab Indis, Japonensisibus, Americanis, aliisque barbaris desiderat. 3) non adequatum; nam non in omnibus conclusionibus juris naturæ gentes consenserunt, e. g. Lacedæmonii furum pro licto habuerunt; Germani latrocinia, duella; aliae gentes scortationem negarunt esse peccatum.

VII. HOBESIUS quidem etiam statuit, socialiter esse vivendum; sed ejus principium refutatur in *bellum omnium in omnes*; id vero 1) non est verum; est hypothesis ex historia non demonstrabilis; 2) non principium cognoscendi; nam sic ante civitates & res publicas nullum plane fuisse ius naturæ; 3) non adequatum; inde enim non fluunt officia erga Deum & me ipsum.

VIII. LAME. YELTHUTSEN padrum naturæ
tem;

tem; sed 1) non est evidens; multarum enim rerum pudet hominem, quæ sunt iusta, multorum non pudet, quæ sunt turpia; 2) nec adequatum; inde quidem derivari possunt officia honesti & decori, sed non justi; 3) nec absolute verum est; pudor quidem est naturalis, sed non omnium turpium naturam pudet.

IX. BODINUS, *ordo naturæ*, sed id 1) nec evidens est, 2) nec principium cognoscendi.

X. THOMASIUS, homo a Deo accepit esse, ergo & Deus vult, ut conservemur; inde regula: *omnia agenda, quæ duracionem & conservationem nostram promovent; omnia contra fugienda, quæ conservationem nostram destruant*. Ad hominis conservationem pertinent 1) existimatio bona; 2) indolenzia; 3) sufficientia. Primum adsequimur honeste vivendo; alterum, iuste; tertium, decoro.

Principium iusti: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*.

Principium honesti: *fac tibi, quæ vis ut alii sibi faciant*.

Principium decori: *qua tibi fieri vis, alii fac*.

Jam quidem principalis propositione est principium cognoscendi, est vera, evidens, sed tamen sunt quæ desideres: 1) si ad solam nostram conservationem respicimus, nulla est ratio, cur ius naturæ violare non possumus, si aliter conservari non possumus, e. g. tyranus mihi minatur suum, nisi Deum abnegem; 2) de orum non

non recte videtur definitum, nam **vere** & regula justi est: *quod sibi vis feri, alteri feceris;* 3) inde non fluunt officia erga Deum. THOMASUS quidem putat, ex principio honesti illa fluere; sed non colendus est Deus ob solam conservationem nostram.

XI. Itaque facilius principium investigamus ita, si ad finem Dei in condendis hominibus respiciamus; scilicet supponimus, a) nos existentes nostra causam non esse; antequam eramus, eramus nihil, nihil aliquid producere non posset; b) si nos existentes nostra causam non sumus, operiter sane nos conditos ab ente alio, & perfectissimo quidem, quia omnipotens est, ex nihilo substantiam vivam, sive que conficiam producere; sapientie, eam ita condere, ut nihil in nobis sine summa ratione factum sit, id est, a Deo; c) qui a Deo conditus est, ab eo pendet in esse suo, ergo ei obligatus est, id est, ejus voluntati vel fini, quem in creatione nostra habuit, satisfacere debet; itaque propostio primaria:

fac en omnia, que fini Dei in creatione hominis convenientia, & contraria omisite.

a) Jam si finem Dei investigare velimus, respiciendum erit ad media, qua nobis dedit, vel facultates; cum ergo dederit nobis a) corpus mobile; vult, ut illo variis actiones agamus; b) voluntatem, qua bonum adspicit, & malum averatur, vult, ut bonum tantum secutemur, mala fugimus; c) intellectum, vult, ut bona vera, non apparentia secutemur. Ergo vult,

ut

ut actiones edamus, quae ex veri boni aduentitia proficiantur. Veri boni aduentitia est amor: vult ergo, ut apemus, omnesque actiones nostrae ex vero amore proficiantur. d) Amor tendit vel in Deum, vel in nos, vel in proximum, vel in alias creaturas; qua objecta cum non sint eiusdem dignitatis perfectionisque, amorem quoque non eisdem generis esse oportet. e) Amor, k tendit in objectum perfectius, vocatur reverentia; si in tale, a quo pendemus, obsequium, quod est amor, quo objectum aliquod ob perfectionem maximis facimus, eique libertissime obsequimur; ergo prima proposicio specialis:

Deus inquam ens perfectissimum submissa venerazione colendus, eique per omnia parandum est.

g) Si tendit in nos ipsos, philautia, eaque est amor, quo quis veram sui perfectionem conservationemque intendit. Ne tamen illa philautia sit prava, ordo servandus, ne nostram conservationem Dei voluntati preferamus; hinc altera proposicio specialis:

homo ad suam perfectionem & conservationem promovendam tenetur, quatenus illa sine violatione maiestatis divinae obtineri potest.

h) Si tendit in objectum extra nos, illud nobis vel aquale est, ut proximus, vel inferius ac imperfectius, ut reliqua creaturae; si prius, amorem quoque oportet esse aqualem amori, quo nos ipsos prosequimur; ergo regula specialis tertia:

D s homo

homo hominem tenet eodem prosequi
amore, quo se ipsum prosequitur.
Sin posterius, amor est benevolentia, eaque
est amor, quo substantia nobis imperfectio-
re non abutimur; ergo regula quarta:
non abutendum est creaturis nobis im-
perfectioribus.

Ex his totum jus naturæ prono alveo fluit,
conficit etiam scriptura pulcherrime.
Matth. XXII, 37. Dominum Deum suum re-
to corde, toto animo, tota mente amare:
hoc est primum & maximum preceptum. Al-
terum autem est huic simile: alterum, ut
te ipsum amato. Lue. X, 27. Epist. ad Ro-
man. XIII, 9. 1. Tim. I, 5. Matth. VII, 12.
quidquid vultis, ut vobis faciant alii, id &
vos etiam eis facite. Et hoc principium
1) verum; fuit enim ex verbis definitioni-
bus, 2) adequatum; quia omnia officia
erga Deum, nos, & proximum, quin &
erga creaturas inde fluant; 3) evidens; 4)
omnia enim prius definitivissim; 5) cognoscendi; 6) hoc enim & ethnicus quilibet co-
gnoscit.

§. X.

Quæritur jam, quis sit juris naturæ au-
ctor? Resp. Deus. Auctor a) offendit,
supponendum esse Dei existentiam §. 10.
b) demonstrat, Deum esse auctorem juris
naturæ. Prius moneret contra scholasticos,
quos statuisse diximus, jus nature fore, ca-
lam si ponamus, non esse Deum; sed hoc
falsum: nam 1) jus est complexus legum; lex
ponit legislatorem, legislatore non existente,
non existit lex; 2) obligatio externa & lex
sunt.

sunt correlata; obligatio externa oritur ex
potestis & præmis, talia non sunt, ubi non
est legislator, ergo & jus naturæ non erit.
Ad objectionem, atheos etiam, qua juris
naturæ sunt, facere posse, iam supra re-
spondimus, atheos tunc his legibus non
parere tamquam juri, sed tamquam dicta-
tis rationi consentaneis, quemadmodum
princeps patet medico. Itaque facile intel-
ligendum est, quid respondendum sit ad qua-
stionem, an atheismus hominem necessario
impellat ad impietatem? Negat BEILLUS,
quem postea alii sequuti, his usi argumen-
tis: 1) quod homines vivant secundum pa-
ssiones voluntatis, non secundum principia
intellectus, e. g. ideo homo non statim est
pius, quia accuratiore Dei rerumque divi-
narum cognitione imbutus est; ergo non
ideo quis impius, quia ea cognitione deiti-
tuitur; 2) quod homo ad suam utilitatem
reipiciat, ideoque & atheos jus naturæ ob-
servatur sit, quia id sibi utile fore ani-
madvertat. Sed resp. a) homo quidem vi-
vit secundum passiones voluntatis; at ha-
cerem male; deinde passiones voluntatis
non excitantur ad bonum, nisi boni ideam
intellectu comprehendenterint; b) negatur,
hominem semper agere, qua utilia sunt;
aliud videmus in voluptuosis. Nos distin-
guimus atheos praticos, & theoreticos;
illi semper improbi, quia vel ideo noti-
tiam Dei in se extinguunt, ut tanto mi-
nus a peccatis abhorreat; hi, si ratio-
nem sequuntur, ablinebunt a sceleribus,
sed quādū sua interesse putant; alias

D 6 enim

enim nihil est, quod eos a peccato coercere possit; non metus numinis, cuius quippe existentiam negant; non poena & præmia, qua negant &c. Cie. de nat. Deor. I, 2. siquicunq[ue] haud feso, an pietate aduersus Deos sublata, fides etiam, & societas humanæ generis & una excellensissima virtus iustitia collatur. Conf. BARREYRA. ad PUFENDORF. II, 4, 2.

§. XI.

Jam ergo auctor demonstrat, jus naturæ auctorem habere Deum: supponit nimirum, 1) Deum hominem creasse; 2) Deum non eura sua creaturas destituere, sed providentia sua omnia complecti; 3) qui creaverit dominum, & omnia provideat, eum intendere ejus conservationem; 4) qui hominæ conservationem intendat, cum & media conservationis velle; 5) aquicul supra probatum esse, hominem conservari non posse sine lege naturæ; 6) Deum ergo legem naturæ dedisse. Sed non opus est auctor ambigibus, potius nos paucis rem monstramus ita:

qui auctor est juris naturæ, is debet posse;

polle, talia principia cordi inscribendi, argui rati potest; pollex Deus;

ergo solus Deus est auctor juris naturæ.

Major clara est ex definitione juris naturæ; minor vero ita probatur: qui cordi quid inscribit, debet auctor fuisse mentis humana; auctor mentis humanæ solus est Deus; ergo Deus solus principia juris naturæ cordi inscribere potest.

§. XII.

§. XII.

Sequitur tertia pars capituli de modo promulgandi jus naturæ. Ad id facile responderetur: 1) jus naturæ est jus universale totius humani generis, ergo talis debet esse modus promulgandi, ut omnibus hominibus innotescat; 2) jus naturæ est immutabile, ergo modus promulgandi debet esse talis, qui sit immutabilis, & apud omnes homines semper idem: atque nullum est principium commune toti generi humano, & semper idem, quam ratio; itaque jus naturæ promulgatum esse debet per rationem. Et hoc ipsum sibi vult phrasis: *jus naturæ inscriptum est cordibus*, qua non modo uteatur Apostolus Rom. II, 14, 15, sed & CIC. pro 2 illo. cap. 4. Quæritur tantum, actu nobis facta, an vero potentia? Resp. potentia; nam quid iustum sit, ratiocinando dentum adsequimur, illud jam actu inest cordibus hominum. Demonstratur id etiam 1) exemplo infantum, qui nesciunt, quid iustum in iustumve sit, Jon. IV, 11. 2) experientia, hominem obtrutescere posse, si non diligenter ratiocinetur, c. g. barbaros, interieres educatos. Demonstrant hoc ex instituto Locki, de intellectu human. I, 2. & 3. BUDDEUS inst. theol. moral. pag. 544. CUMBERLAND. de legib. natur. prolegom. §. 5.

§. XIII.

Ultima pars capituli agit de objecto iuriis naturæ, vel quotuplia sunt officia? Consideranda sunt entia, quæ nos circumstant; supra nos est Deus, proximi sumus nos iphi, & æqualis nobis proximus.

Hinc

Hinc & nemo imquam dubitavit, officia alia deberi Deo, alia nobis ipsis, alia proximo. Arque ita etiam auctor distribuit libellum; agit enim 1) de officiis erga Deum, cap. 4. 2) de officiis erga nos ipsos, cap. 5. 3) de officiis erga proximum, cap. 6. seqq. Sed praeter hæc tria objecta & alia nobis obverfantur in hoc mundi theatro: 1) angelici; 2) bruta, & creature inanimatae. Quer, an non his quoque certa officia debamus? Resp. a) agimus de jure naturæ, quod per rationem intotescit, angelorum autem existentia nobis per rectam rationem non intotescit. Habuerunt quidem Chaldaici, Pythagorei, & Platonici, quamvis gentiles, notitiam angelorum, archangelorum, dæmonum, &c. vid. oracula ZOROASTRIS: sed id hi per traditiones accepérunt ab Hebreis. Itaque officia erga angelos cessant jure naturæ. b) Bruta & creature inanimatae ratione destituuntur, adeoque nobis nulla officia prælatae possunt, ergo nec ipsis illa debemus. Bruta nobis neque superiora sunt, neque æqualia, sed inferiora, hac autem majora nobis debent, quam nos ipsis, nec illa tamen præstare possunt. Deus in summa legis positivæ omittit bruta. Sed objiciunt, 1) bruta etiam fieri posse injuriam, e. g. torquendo sine ratione; hinc Proverb. XII, 10. habet rationem iustus vel iumenti sui. 2) Rom. VIII, 21. dici, omnem rerum naturam conquiscere ac condolare? Resp. posterior locus dubie est interpretationis; quocumque vero modo intelligatur, gemitus iste impropre talis;

itaque

itaque inde officia erga bruta non inferuntur. Prius negamus, injuriam fieri brutis & creaturis inanimatis; qui enim nullum jus habent certa officia a nobis exigendi, illis nulla sit injuria. At non tamen recte agunt, qui bruta excruciantur sine ratione, fateor, sed tunc injuriam non faciunt brutis & creaturis inanimatis, verum Deo, eorum conditori. Res declaretur exemplo ejus, qui artificis officinam invadens, ejus horologia destruit; is sane horologii non facit injuriam, sed artifici. Hinc nos supra, ubi principium juris naturæ investigavimus, meditatione invenimus regulam specialem: non abutendum est creaturis; cujus conclusiones suo loco videbimus.

C A P U T IV.

De Officiis erga Deum, seu de Religione naturali.

S. I.

JAM de primo objecto juris naturæ, propria Deo. Cum per Deum nihil aliud intelligere possumus, quam ens perfectissimum; de eo supra invenimus regulam specialem: *Deus tamquam ens perfectissimum submissa veneratione colendus, sive per omnia parentundus.* Cultus ille & obsequium, quod Deo debetur, dicitur religio; ergo de hac agendum, & quidem quatenus ex recta ratione potest cognosci. Hac officia non pos-

itare